

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Οι Γιουγκοσλαβικοί Πόλεμοι

Και

Οι Επιπτώσεις Τους Στην Βαλκανική Χερσόνησο

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αριστοτέλης-Δημήτριος Γαλιατσάτος

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Α. Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μαριλένα Κοππά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αριστοτέλης-Δημήτριος Γαλιατσάτος, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπεύθυνη ότι, όπως απαιτείται από τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 2020

Αριστοτέλης-Δημήτριος
Γαλιατσάτος

Συντομογραφίες

A'ΠΠ: Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

B'ΠΠ: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

LCY: League of Communists of Yugoslavia

SANU: Serbian Academy of Sciences and Arts

HDZ: Croatian Democratic Union

SDS: Serbian Democratic Party

SPO: Serbian Renewal Movement

VOPP: Vance-Owen Peace Plan

LDK: Democratic League of Kosovo

KLA: Kosovo Liberation Army

KFOR: Kosovo Force

Περιεχόμενα	
Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο Πρώτο	10
Η Γιουγκοσλαβία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Οι ρίζες της διαμάχης	10
Γιουγκοσλαβία του Josip Broz Tito	14
Η Γιουγκοσλαβία μετά τον θάνατο του Tito: 1980-1991.....	22
Κεφάλαιο Δεύτερο: Βοσνιακοί Πόλεμοι 1992-1995.....	26
Κροατικός αγώνας για ανεξαρτησία- Αρχή Αντιπαράθεσων	29
Η Περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.....	32
Απόπειρες εξεύρεσης ειρηνευτικής λύσης	33
Κεφάλαιο Τρίτο: Συνέπειες και Συμπεράσματα Βοσνιακών Πολέμων	36
Κεφάλαιο Τέταρτο: Ο Πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου και η επέμβαση του NATO	40
Προοίμιο Διαμάχης	40
Έναρξη Εχθροπραξιών-Operation Allied Force.....	42
Συμπεράσματα και Συνέπειες Γιουγκοσλαβικών Συρράξεων.....	44
Κεφάλαιο Πέμπτο: Επίλογος: Ατενίζοντας το μέλλον των Βαλκανίων	48
Πηγές-Βιβλιογραφία	51
Πηγές.....	51
Βιβλιογραφία.....	52

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Οι Γιουγκοσλαβικοί Πόλεμοι και οι επιπτώσεις τους στην Βαλκανική χερσόνησο» αποσκοπεί στην εξέταση και στην ανάλυση των στοιχείων που οδήγησαν την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία σε μία από τις χειρότερες συρράξεις στην σύγχρονη ιστορία της αλλά και τις επιπτώσεις της στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.

Πιο αναλυτικά στο Κεφάλαιο 1 θα αναλύσουμε την ρίζες της διαμάχης με σημείο αρχής τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, την Γιουγκοσλαβία επι διακυβέρνησης Josip Broz Tito αλλά και την σταδιακή αποσταθεροποίηση της χώρας που θα οδηγήσει στον αρχή της σύρραξης. Προχωρώντας στο Κεφάλαιο 2, θα αναλύσουμε την αρχή των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων, με τους Βοσνιακούς πολέμους να αποτελούν το πρώτο μέρος της ευρύτερης πολεμικής διάθεσης που επικρατούσε στην Γιουγκοσλαβία της περιόδου, μαζί με την εμπλοκή των ευρωπαϊκών χωρών και τις δράσεις τους. Στο Κεφάλαιο 3 θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε ένα συμπέρασμα για την τροπή που ακολούθησαν τα γεγονότα και μία σύντομη ανάλυση των επιπτώσεων της Βοσνιακής διαμάχης στην Βαλκανική χερσόνησο. Στο Κεφάλαιο 4 θα παραθέσουμε τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου, που αποτελεί το δεύτερο μισό των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων και τα συμπεράσματα του . Τέλος στο Κεφάλαιο 5 θα έχουμε τον επίλογο των κρατών της Πρώην Γιουγκοσλαβίας, την πορεία τους μεταπολεμικά καθώς και το κρίσιμο μέλλον τους.

Λέξεις-Κλειδιά: Βαλκάνια, Γιουγκοσλαβικοί Πόλεμοι, Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας, Διάλυση Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, Κοσσυφοπέδιο

The Yugoslav Wars
And
Their Repercussions In The Balkan Peninsula
Aristotelis-Dimitrios Galiatsatos

Abstract

This thesis entitled “The Yugoslav Wars And Their Repercussions In The Balkan Peninsula” aims to analyze the data and the events that happened in SFR/FR Yugoslavia and led to one of the worst human bloodsheds in the country’s modern history and the general Balkan region.

Chapter 1 will analyze the roots of the conflict starting from the Second World War period, continuing into the era of Josip Broz Tito’s leadership and finally at the gradual degradation of stability in the eve of the conflict. Chapter 2 will focus on the start of the Yugoslav Wars, with the Bosnian War being the first part of the wider conflict that will tantalize the region and also the European Community actions during the armed encounter. Chapter 3 will put a general conclusion that was gathered from the Bosnian conflict and the immediate aftershocks in the Balkan Peninsula. Chapter 4 will focus mainly on the Kosovo War which is the second and final part of the 1990s Yugoslav conflict. Finally, in Chapter 5 we will produce an epilogue of the conflict and its effect on the ex-Yugoslav member entities, their post war paths and lastly their vague future.

Keywords: Balkans, Yugoslav Wars, Federal Republic of Yugoslavia, Breakup of Yugoslavia, Kosovo

Εισαγωγή

Η βαλκανική χερσόνησος αποτελούσε καθόλη σχεδόν την διάρκεια της ιστορίας της, μία περιοχή εντόνων εντάσεων, λόγω της πολυποικιλότητας των λαών οι οποίοι κατοικούσαν σε αυτή αλλά και λόγω των έντονων εθνοτικών διεκδικήσεων τους. Οι μεσαιωνικές συρράξεις και αντιπαλότητες, ειδικά μετά από την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1454 και την έλευση των Οθωμανών Τούρκων στην περιοχή, ήταν αρκετά εκτεταμένες και βαθιά ριζωμένες ώστε να καταφέρουν να διαρκέσουν μέχρι και στην έλευση της νέας χιλιετίας. Στη αρχή του 20^{ου} αιώνα, η δολοφονία του Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου στις 28 Ιουνίου του 1914 από Σέρβους εθνικιστές, απέδειξε με τον χειρότερο δυνατό τρόπο την τροπή που θα παίρνανε τα γεγονότα στα Βαλκάνια και το ρόλο που θα έπαιζαν οι εθνικιστικές τάσεις στις μελλοντικές διενέξεις των αναμειγμένων ομάδων. Όλο το εθνοτικό μίσος, η αδιαλλαξία των κρατών της Γιουγκοσλαβικής περιφέρειας, το ατομικό όραμα και η θέληση για ανεξαρτησία, θα ωριμάσει σε μία πλήρη και τελική μορφή στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και την έναρξη του πρώτου από μία σειρά πολέμων που θα στοιχειώσουν για πάντα τις αντιμαχόμενες πλευρές ανεξάρτητα από τον νικητή.

Στην εργασία αυτή, θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τους λόγους και τα αίτια που οδήγησαν σε αυτές τις συγκρούσεις καθώς και τις επιπλοκές που έχουν μέχρι σήμερα για την γενικότερη περιοχή των Βαλκανίων και στην αλληλεπίδραση των λαών. Θα είναι ένα έντονο λάθος να θεωρήσει κάποιος πως οι επιπτώσεις των διαμαχών αυτών έχουν πλέον ξεχαστεί ή έχουν περάσει σε ένα «χρονοντούλαπο» της ιστορίας. Συνεπώς, θα κληθούμε να απαντήσουμε σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με το ζήτημα αυτό:

- Κατά πρώτον, όπως προαναφέραμε, θα ερευνήσουμε τους βαθύτερους λόγους της εθνοτικής διένεξης καθώς και την ιστορικότητα των αντιμαχόμενων πλευρών αλλά και των συμμάχων τους. Για να μην παραταθεί άσκοπα η εργασία και να μην χαθούμε στο ρου της ιστορίας, θεωρείται πρέπον από εμού να εστιάσουμε από τις εντάσεις που λάβανε μέρος στην περιοχή από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, με έμφαση στην περίοδο εξουσίας του Josip Broz Tito.
- Δεύτερον, θα αναλύσουμε όσο πιο συνοπτικά γίνεται τα γεγονότα, είτε προσκηνιακά είτε παρασκηνιακά, για να είμαστε σε θέση να εκφέρουμε μία επίκαιρη γνώμη που να εμπεριέχει όσο το δυνατόν περισσότερη αμεροληψία όσον αφορά τις πράξεις των «παικτών».

- Τέλος, με βάση τα παραπάνω, θα παραθέσουμε τις επιπτώσεις που είχαν οι συρράξεις αυτές στην σταθερότητα/αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων και την κατάσταση που επικρατεί σήμερα σε αυτές. Ακόμη θα επιχειρήσουμε εν συντομία, να κάνουμε και μία πρόβλεψη για το μέλλον των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας αλλά και για το εάν οι υπογεγραμμένες συνθήκες ειρήνης του Βοσνιακού Πολέμου και του Πολέμου του Κοσσυφοπεδίου (Συνθήκη Dayton/Συνθήκη Kumanovo αντίστοιχα) κατάφεραν να επιλύσουν τις διαφορές και να επιτύχουν τους στόχους τους.

Αν και όλα δείχνουν πως η κατάσταση έχει σταθεροποιηθεί εν πολλοίς, με ορισμένες από τις εμπλεκόμενες χώρες να αποτελούν πλέον κομμάτι της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κροατία, Σλοβενία) και με άλλες να κάνουν δραστικά βήματα για να ενταχθούν με την σειρά τους (Σερβία, Μαυροβούνιο), υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις που αφήνουν ξεκάθαρες αποδείξεις περί σημαντικών αντιθέσεων. Η πιο σημαντική από αυτές είναι η άρνηση αναγνώρισης του Κοσσυφοπεδίου από την Σερβία παρά την ανεξαρτητοποίηση αυτού με ψηφοφορία των μελών της Κοσοβαρικής Συνέλευσης στις 17 Φεβρουαρίου 2008. Η σερβική άρνηση της αναγνώρισης του Κοσσυφοπεδίου, μαζί με την ταυτόχρονη άρνηση 5 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, εγείρει ερωτήματα σχετικά με την πιθανότητα αποφυγής/ αντιμετώπισης μελλοντικών συγκρούσεων, διπλωματικού και εθνοτικού χαρακτήρα. Δυστυχώς, με τις πρόσφατες ενέργειες απαξίωσης του Κοσσυφοπεδίου από την Σερβική πλευρά όσον αφορά την κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής που θα ενώνει το Βελιγράδι με την κοσοβαρική περιοχή της Βόρειας Μιτρόβιτσας, μία περιοχή με υψηλό ποσοστό σερβικής-καταγωγής πληθυσμού, αλλά και την συνέχιση της επίσημης πολιτικής της Σερβίας που υποστηρίζει ότι «Το Κοσσυφοπέδιο ανήκει στην Σερβία», (*Kosovo je Srbija*), όλα δείχνουν να παίρνουν μία τραγικά προβλεπόμενη τροπή.¹ Το Κοσσυφοπέδιο με την σειρά του δεν δείχνει να κάνει προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος, προκαλώντας με την σειρά του αντίστοιχα την σερβική ηγεσία, ακόμα και εάν η πράξη αυτή του στερεί στην ουσία την έναρξη διαπραγματεύσεων εισόδου στην ΕΕ. Λαμβάνοντας όλα αυτά υπόψιν, διαφαίνεται πολύ δύσκολη η εξεύρεση μίας καθολικής λύσης.

¹ BBC. (2017, January 17). Ανάκτηση από <https://www.bbc.com/news/world-europe-38666279>

Κεφάλαιο Πρώτο

Η Γιουγκοσλαβία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Οι ρίζες της διαμάχης

Όπως ήδη αναφέραμε, θα ξεκινήσουμε την ανάλυση όσον αφορά τα αίτια των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων από την περίοδο του Β' Παγκοσμίου πολέμου και την τραγική ήττα που υπέστηκε στρατιωτικά ο γιουγκοσλαβικός στρατός απέναντι στην αρχική επέλαση του γερμανικού στρατού. Η ιδιαίτερα βάνανυση αυτή εμπειρία θα διαδραματίσει καίριο ρόλο ώστε να θέσει το «προοίμιο» της διαμάχης και ειδικά σε ότι αφορά τις σχέσεις των λαών της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας.

Μετά την πλήρη κατάρρευση του Γιουγκοσλαβικού μετώπου εντός ολίγων ημερών και την πτώση της βασιλείας του Πέτρου του 2^{ου}, η χώρα διαμελίστηκε σε εννέα γεωγραφικά τμήματα μετά από συνεννόηση Ιταλο-γερμανικών δυνάμεων. Οι πιο σημαντικές αλλαγές ήταν ο διαμελισμός της Σλοβενίας μεταξύ Γερμανικών και Ιταλικών δυνάμεων, με την Αλβανία να χρησιμοποιείται ως «διαμελιστικό όπλο» στην φαρέτρα των Ιταλών αφού με την εγκατάσταση της ιταλικής ηγεσίας στην Αλβανική επικράτεια τους δόθηκε ένας δρόμος να αποικιοποιήσουν γειτονικές περιοχές με τα Τίρανα ως κέντρο εξουσίας. Με αυτόν τον τρόπο η Αλβανία κέρδισε εδάφη από το Μαυροβούνιο, το Κοσσυφοπέδιο και την δυτική ΠΓΔΜ. Η σημαντικότερη όμως αλλαγή έμελε να είναι η εγκατάσταση ενός Κροατικού Κράτους κάτω από την ηγεσία του Ante Pavelić, Κροάτη πολιτικού και δικτάτορα αλλά και ηγέτη των Ουστάζι, μίας ακροδεξιάς, φασιστικής εθνικιστικής ομάδας. Η πράξη αυτή πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια της ιταλικής και γερμανικής υποστήριξης παράλληλα με την εγκατάσταση φιλοφασιστικής κυβέρνησης στην Σερβία. (Glenny, 1999)

Σχεδόν άμεσα, άρχισαν να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια εθνοκάθαρσης και η αναβίωση των παλαιών αντιπαλοτήτων με τους Ναζί και τους Κροάτες να προβαίνουν σε πρωτοφανή βιαιότητα για τα δεδομένα της εποχής, στο σημείο να προκληθούν αντιδράσεις και από Γερμανούς αξιωματούχους. Όπως αναφέρει ο Glenny (1999), «ο Γερμανός αξιωματούχος στο Ζάγκρεμπ της Κροατίας, στρατηγός Edmund Glaise von Horstenau έδειχνε αρκετά συχνά την αποστροφή του όσον αφορά την βίαιη και αιμοδιψή συμπεριφορά των Κροατών Ουστάζι αν και ο ίδιος, κάθε άλλο παρά αθώος ήταν.» (σ. 487), αναφορά που μας δείχνει χαρακτηριστικά την φύση και τους

στόχους της Κροατικής κυβέρνησης καθώς και τα όρια που ήταν διατεθειμένοι να ξεπεράσουν.

Σε αυτό το σημείο πραγματοποιείται η δημιουργία των δυο κύριων αντιστασιακών (και συχνά αντιμαχόμενων) οργανώσεων στην Σερβία. Η πρώτη αντιστασιακή ομάδα ήταν οι Chetnik, με έντονο εθνικιστικό υπόβαθρο και ένα έντονο φιλοσερβικό στοιχείο που σχηματίστηκε από τα απομεινάρια του ηττημένου Γιουγκοσλαβικού στρατού. Ηγέτης αυτής ήταν ο συνταγματάρχης Mihailovic και σε μικρότερο βαθμό η εξόριστη Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση. Η δεύτερη ομάδα ήταν οι λεγόμενοι «Παρτιζάνοι» (Partizan) με ηγετική φιγούρα τον άγνωστο τότε, Josip Broz Tito, ακολουθώντας παράλληλα μία ανοιχτά φιλοκομμουνιστική ιδεολογία. Τα δύο αυτά αντιστασιακά κινήματα έπαιξαν και θα παίξουν καίριο ρόλο στην Γιουγκοσλαβική ιστορία του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα με την επιρροή τους να είναι αισθητή μέχρι και στις μέρες μας. Σε αυτήν την χρονική στιγμή, το 1941, η Γερμανία έχει ήδη αρχίσει να προετοιμάζεται για την τελική εισβολή στην Σοβιετική Ένωση, μεταφέροντας την μαζική πλειονότητα των διαθέσιμων στρατευμάτων της στο ανατολικό μέτωπο. Η στρατιωτική και στρατηγική αυτή υποτίμηση των σερβικών αντιστασιακών κινήματων έβαλε σε ιδιαίτερο κίνδυνο την οπισθοφυλακή και την ασφάλεια της γερμανικής κατοχής στην Γιουγκοσλαβία, ειδικά αφότου έγινε πλήρως αντιληπτή και η πιθανότητα γενικής εξέγερσης από πλευράς γιουγκοσλαβικού πληθυσμού. Τα σημάδια εντάσεων όμως μεταξύ των ίδιων των κινήματων είχαν αρχίσει να έρχονται επίσης στην επιφάνεια με την έναρξη εχθροπραξιών τον Οκτώβριο του 1941, κυρίως λόγω της ιστορικής έλλειψης εμπιστοσύνης και αντιπάθειας μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων. (Glenny, 1999)

Οι Chetnik θεωρούσαν ορθώς πως μία ηγεσία υπό τους Παρτιζάνους, οι οποίοι υποστηρίζανε μια γενική ισότητα μεταξύ των γιουγκοσλαβικών εθνοτήτων, θα αποδυνάμωνε την σερβική θέση στην Γιουγκοσλαβία. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε δριμεία αντιμετώπιση και αντίποινα από τους Γερμανούς και τους Κροάτες συμμάχους τους με μαζικές εκτελέσεις αμάχων αλλά και συνεργαζόμενων υπόπτων. Σύμφωνα με τις πηγές και τα αρχεία του γερμανικού στρατού, μόνο στην περιοχή του Kraljevo, «τα θύματα εκτελέσεων της 717^{ης} Μεραρχίας άγγιξαν τους 1736 άνδρες και τις 19 γυναίκες.»² Τα γεγονότα και οι θηριωδίες αυτές ήταν φυσικό να δώσουν περαιτέρω

² Walter Manoschek, 'Serbien ist judenfrei': Militärische Besatzungspolitik und Judenvernichtung in Serbien 1941/42, Munich, 1993, p

ενίσχυση στην προπαγανδιστική μηχανή των σερβικών αντιστασιακών κινημάτων, και ιδιαίτερα του Παρτιζανικού. Οι Παρτιζάνοι εκμεταλλεύτηκαν με αποτελεσματικότερο τρόπο τα εγκλήματα των Γερμανών και των συμμάχων τους, εξαπολύοντας επιθέσεις κατά ριπάς, γνωρίζοντας όμως ότι ο στόχος δεν ήταν η νίκη αλλά η αύξηση του “prestige” τους και η διευκόλυνση στρατολόγησης νέων μελών. Όπως αναφέρει ο Glenny (1999), ένας από τους αρχηγούς των Chetnik δήλωσε χαρακτηριστικά πως « οι Παρτιζάνοι δεν θα δυσκολευόντουσαν να πείσουν τον λαϊκό πληθυσμό ότι είναι οι μοναδικοί εναπομείναντες μαχητές ενάντια στην Γερμανική πολεμική μηχανή, ειδικά μετά την συχνότητα των επιθέσεων τους.»³ Ως αντίποινα στις επιθέσεις των Παρτιζάνων, παρόμοια σφαγή σερβικού πληθυσμού θα πραγματοποιηθεί στο Kragujevac, όπου η Wehrmacht θα θανατώσει περί τα 2.400 άτομα. Η όλη συμπεριφορά του γερμανικού στρατού μπορεί πολύ εύκολα να χαρακτηριστεί με την φράση της ποιήτριας Desanka Maksimović «είναι απλά μια γη χωρικών», που καταδεικνύει όλες τις αντιλήψεις που διακατεχόταν μέχρι τότε η γερμανική ηγεσία.⁴

Η εμφύλια διαμάχη των Chetnik και των Παρτιζάνων θα φτάσει στο απόγειο της τους μήνες Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1941, οπότε πλέον θα είναι απροκάλυπτη η επιθετική συμπεριφορά τους. Οι Παρτιζάνοι, όντας αποδυναμωμένοι από τις συνδυαστικές επιθέσεις Κροατών-Γερμανών, θα εκχωρήσουν καίριο έδαφος, μέσα στο οποίο βρισκόταν και η Βοσνία. Η Βοσνία πλέον αποτελούσε επίσημο κομμάτι του Κροατικού κράτους, με τον Pavelić να κάνει για πρώτη φορά λόγο στην περίφημη φράση “Croatia sve do Drine” (Κροατία μέχρι τον ποταμό Δρίνα). Εδώ έχουμε και τα πρώτα σημάδια συνεργασίας μεταξύ Βόσνιων και Κροατών ενάντια στον τοπικό σερβικής καταγωγής πληθυσμό. Η απάντηση των Chetnik ήταν δίχως έλεος, εκτελώντας ως αντίποινα 2000-3000 Βόσνιους Μουσουλμάνους, ανάμεσα τους και παιδιά, στην περιοχή της Foca.⁵ (Glenny, 1999)

Συμπερασματικά, με βάση τα όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, όσον αφορά την κατάσταση που επικρατούσε στην Γιουγκοσλαβία του Β’ΠΠ, είναι αρκετά εύκολο να αντιληφθούμε την απαρχή του μίσους και της αντιπαλότητας όλων των πλευρών της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας που θα «ανθήσει» στο έπακρο την δεκαετία του 1990. Η γερμανική εισβολή, η γενική συμπεριφορά των στρατευμάτων

³ Zvonimir Vuckovic, *Secanje iz rata*, London, 1980, p. 100

⁴ “The Balkans 1804-1999” Glenny Misha, σ. 492

⁵ ‘Testimony of Derviš Bacica’, quoted in Vladimir Dedijer and Antun Miletic, *Genocid nad Muslimana*, Sarajevo, 1990, pp. 138–9.

της Wehrmacht απέναντι στον σερβικό πληθυσμό αλλά και η απαξιοτική αντίληψη τους για την σερβική κοινωνία, προκάλεσε τέτοια πλήγματα στις σχέσεις των δύο λαών που ακόμα και 50 χρόνια μετά, οι Σέρβοι θα συνεχίσουν να βλέπουν την τότε νεοσύστατη ενοποιημένη Γερμανία ως έναν απόγονο του 3^{ου} Ράιχ και την Κροατία ως ένα γνήσιο υποχείριο της εξουσίας της. Το γεγονός ότι για μία ακόμη φορά η Γερμανία θα πάρει ανοιχτά το μέρος της Κροατίας στην εμφύλια σύρραξη του '91, βοήθησε μόνο στην ενίσχυση αυτής της αντίληψης από σχεδόν ολόκληρο τον σερβικό πληθυσμό της χώρας. Η Κροατία από την δική της πλευρά, προκάλεσε σωρεία εγκλημάτων πολέμου στα εδάφη υπό την κατοχή της, βοηθούμενη σε ορισμένες περιπτώσεις και από Βοσνιακά τμήματα της κοινωνίας, τα οποία επιθυμούσαν την ενίσχυση των πιθανοτήτων αυτονομίας υπό την κροατική ηγεσία. Οι εθνικιστικές βλέψεις της Κροατίας, όπως είδαμε από τις εξαγγελίες του Pavelić για μία Κροατία μέχρι τον ποταμό Δρίνα, θα αποτελέσει «σήμα κατατεθέν» της Κροατικής πολιτικής την δεκαετία του 1990 από τον Πρόεδρο Tuđman. Οι Ουστάζι φτάσανε σε τέτοιο σημείο ώστε με την χρήση ασαφών νόμων να ασκούν διώξεις σε οποιονδήποτε θεωρούσε εχθρό του Κροατικού κράτους. (Djilas, 1977, p. 140) Η βίαιη δράση των Chetnik απέναντι στις μειονότητες της χώρας, και ειδικά τους Μουσουλμάνους, θα αποτελέσει έναν αρκετά ακριβέστατο οίονο για το μέλλον και τα όσα θα επακολουθήσουν. Οι εσωτερικές διαμάχες των Chetnik-Παρτιζάνων θα πρέπει να θεωρηθούν εξίσου προφητικές, φέρνοντας στο προσκήνιο τις κομματικές διαφωνίες και τις τάσεις έντονων αντιδικιών στην μελλοντική Γιουγκοσλαβία του Τίτο και την προσπάθεια του να ελέγξει τις τυχόν εξεγέρσεις των Σέρβων εθνικιστών. Τέλος, ένα ιδιαίτερο σημείο τριβής της Τιτοϊκής πολιτικής ήταν το συνολικό τίμημα των θανάτων της χώρας κατά την διάρκεια του πολέμου. Ο ίδιος ο Τίτο, έκανε λόγο για 1.700.000 θανάτους σε όλη την επικράτεια, αριθμός που άλλαζε συχνά κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης του. Είναι πλέον αποδεκτό πως ο αριθμός αυτός είναι υπερδιωγμένος για προπαγανδιστικού σκοπούς και χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο πολιτικής ενίσχυσης των Παρτιζάνων. (Glenny, 1999)

Εάν απέδειξαν κάτι τα συμβάντα του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα για την Γιουγκοσλαβία είναι ότι η χώρα ήταν, είναι και θα είναι μία περιοχή στην οποία οι ισορροπίες θα είναι ιδιαίτερα εύθραυστες, με κλίμα αρκετά φιλοπόλεμο μαζί με μία έκρυθμη τάση «ρεβανσισμού». Τα όλα στοιχεία μέχρι τώρα δείχνουν μία σημαντική

επιφανειακή αλλαγή σαφώς, αλλά δεν γνωρίζουμε το κατά πόσο αυτή θα συνεχίζουν να ισχύουν.

Γιουγκοσλαβία του Josip Broz Tito

Η έξοδος της Γιουγκοσλαβίας από τον Β'ΠΠ και η άνοδος του Tito στην εξουσία αποτέλεσαν μία χαρακτηριστική περίοδο που θα άλλαζε την ροή των γεγονότων στην Βαλκανική ιστορία αλλά και κυρίως στην Γιουγκοσλαβική ταυτότητα καθώς και την υπόληψη της στο εξωτερικό. Γενικότερα, κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι χώρες της Δύσης είχαν την τάση να εκλαμβάνουν όλες τις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ ως ένα συμπαγές μείγμα χωρίς καμία σχεδόν διαφοροποίηση. Κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να απέχει περισσότερο από την πραγματικότητα. Αν και ορισμένες χώρες του Μπλοκ ταυτίζονταν περισσότερο με την κεντρική ηγεσία στην Μόσχα από άλλες, υπήρχαν αρκετές διαφοροποιήσεις όσον αφορά την ιδεολογία, τον τρόπο εξουσίας και κυρίως την διπλωματική σχέση που επιθυμούσαν με την Δύση. Χώρες όπως αυτές αποτέλεσαν η Ουγγαρία και η Ρουμανία σε ένα μικρό βαθμό. Καμία από αυτές όμως δεν έφτασε στο επίπεδο της Γιουγκοσλαβίας του Tito, η οποία από την δεκαετία του 1950 και μετά, αποτέλεσε ένα από τα πιο λαμπρά πολιτιστικά κέντρα της Ευρώπης. Εκμεταλλευόμενη την ρήξη του Tito με την Σταλινική ηγεσία το 1948 και την μετέπειτα επιδιόρθωση των σχέσεων τους μετά τον θάνατο του, η Γιουγκοσλαβία απολάμβανε ένα καθεστώς εκτεταμένης ελευθερίας και από την Μόσχα αλλά και από την Δύση. Αποτελούσε στην ουσία έναν διαμεσολαβητή μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων σε θέματα ασφαλείας αλλά και γενικών διεθνών σχέσεων όπως συναντήσεων υψηλού επιπέδου πολιτικών εκπροσώπων.

Ένα ολότελα αξιόλογο κέρδος της Γιουγκοσλαβίας ήταν η απροσδόκητη ισχύς του γιουγκοσλαβικού διαβατηρίου ανά τον κόσμο, όντας πλέον το ισχυρότερο διαβατήριο στον κόσμο. Σε παρόμοια φάση, βρίσκονταν και οι γιουγκοσλαβικές αντιπροσωπείες εταιριών στο εξωτερικό αλλά και οι εργάτες της, που απολάμβαναν ένα καθεστώς γενικής αποδοχής και καλής συμπεριφοράς, ολότελα αντίθετο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του Ανατολικού Μπλοκ. Η γιουγκοσλαβική ηγεσία θεωρούνταν αρκετά ικανή ώστε να εισάγει ορισμένες «δυτικού τύπου» μεταρρυθμίσεις και να αποφύγει τον οικονομικό μαρασμό που είχαν υποστεί χώρες όπως η Ρουμανία και Πολωνία. Σε αντάλλαγμα η Δύση αγνοούσε εν πολλοίς τυχόν «παραστρατήματα» στα οποία υπαγόταν συχνά η Τιτοϊκή ηγεσία. Στα μάτια της Δύσης, και ειδικά των Αμερικανών, η ηγεσία του Tito είχε επιτύχει έναν διπλό στόχο: Πρώτων, να ξεφύγει

από τον έλεγχο της ΕΣΣΔ και δεύτερον, να διατηρήσει τα υψηλά ποσοστά δημοφιλίας του. Με βάση αυτό, θα θεωρούσαμε συνετό να αναφέρουμε μερικά λόγια για την ζωή του Τίτο, καθώς τα βιώματα του κατά την διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα θα διαδραματίσουν καίριο ρόλο στις μετέπειτα πολιτικές του. (Glenny, 1999)

Ο Josip Broz, όπως ήταν το αρχικό του όνομα, γεννήθηκε στο χωριό Kumrovec στα σύνορα Κροατίας-Σλοβενίας, στις 7 Μαΐου 1892. Έζησε μία δύσκολη παιδική ηλικία γεμάτη με οικονομικά προβλήματα και στερήσεις παρά την ελαφρώς πιο οικονομικά ευκατάστατη οικογένεια του. Η μητέρα του ήταν Σλοβένα από την οποία έμαθε και την Σλαβονική διάλεκτο. Έφυγε αρκετά νέος από τη γενέτειρα του σε μία προσπάθεια να βελτιώσει την οικονομική και κοινωνική του θέση, έχοντας ένα ιδιαίτερο σύμπλεγμα κατωτερότητας λόγω της ελλιπούς εκπαίδευσης και της καταγωγής του. Στα πρόθυρα έναρξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είχε και την πρώτη του επαφή με την σοσιαλιστική ιδεολογία, την οποία και διατήρησε ,με ορισμένες παραλλαγές, για το υπόλοιπο της ζωής του. Κατά την διάρκεια του πολέμου αιχμαλωτίστηκε και πέρασε ένα διάστημα στην Ρωσία, επιστρέφοντας στην Γιουγκοσλαβία όπου σχεδόν αμέσως φυλακίστηκε για τις επαφές του με το, πλέον, παράνομο Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας. Μετά την αποφυλάκιση του, μετέβησε στην Μόσχα όπου παραδόξως, η ταπεινή καταγωγή που τόσα χρόνια προσπαθούσε να αποβάλει, ήταν αυτή που τον έσωσε από τις διώξεις του Σοβιετικού καθεστώτος. Η επιστροφή του σε γιουγκοσλαβικά εδάφη ,στα τέλη του 1939 και η μετέπειτα έναρξη του Β'ΠΠ, θα τον ωθήσει στην δημιουργία μίας ομάδας για την αντιμετώπιση των εισβολέων, η οποία ομάδα διαλέχτηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπληρώνει τις ελλείψεις γνώσεων ή τακτικών του ίδιου του Tito. (Glenny, 1999) Από αυτούς 3 είναι τα σημαντικά ονόματα: ο Edvard Kardelj, ο Milovan Đilas και ο Aleksandar Rankonić, από τους οποίους οι δύο τελευταίοι θα αποτελέσουν και μελλοντικούς του εχθρούς.

Η διάσπαση του Tito από την σφαίρα επιρροής του Στάλιν θεωρούνταν, όπως προαναφέραμε, ένα τελείως απονενοημένο διάβημα, κάνοντας τον πενήντάχρονο σχεδόν Tito «ήρωα εν μία νυκτί» στα μάτια του γιουγκοσλαβικού πληθυσμού. Με αυτόν τον τρόπο εγκαθίδρυσε ανεπίσημα και «επίσημα» θα λέγαμε, την προσωποπαγή ηγεσία του. Ο Tito κληρονόμησε ένα πρόβλημα τόσο περίπλοκο και εύθραυστο, που μόνο ο ίδιος θα μπορούσε να διαχειριστεί χρησιμοποιώντας την επιρροή του και την διπλωματική του ευχέρεια.

Οφείλουμε να πούμε πως οι εθνοτικές διενέξεις και τα μίσση μεταξύ Κροατών , Σέρβων και Βόσνιων δεν ήταν σε καμία περίπτωση τόσο έντονα εκείνη την περίοδο, σε σχέση με αυτό που θα επικρατήσει την περίοδο του Slobodan Milošević και του Tuđman. Οι τάσεις οπουδήποτε εθνικισμού ή απόσχισης/ ανεξαρτητοποίησης ήταν ολότελα αντίθετες με την πολιτική του Tito και αντιμετωπίζονταν με ιδιαίτερη βία από τον ίδιο. Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα για τον ίδιο ήταν η 'πολιτική ταυτότητα που θα υιοθετούσε ο ίδιος και συνεπώς η Γιουγκοσλαβία σαν χώρα. Μετά την Γιουγκο-Σοβιετική ρήξη, κρίθηκε αναγκαία η εύρεση μίας νέας, πιο φιλελεύθερης φαινομενικά, διακυβέρνησης με κέντρο τον ηρωισμό και την συλλογική γιουγκοσλαβική ταυτότητα. (Allcock, 2000) . Η εξουσία σαφώς θα παρέμενε, στην απόλυτη πληρότητα της, στα χέρια του Tito. Ιδιαίτερα και μακροχρόνια προβλήματα προκλήθηκαν εσωτερικά στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας (LCY) μεταξύ των αντιμαχόμενων ομάδων, που αποτελούνταν από την φιλελεύθερη μερίδα και την συντηρητική μερίδα, όσον αφορά την κατανομή εξουσιών στις υποτελείς ομοσπονδιακές δημοκρατίες της χώρας. Εν τέλει, η μοίρα της οριστικής απόφασης θα έπεφτε πάντα στον ίδιο τον Tito, δημιουργώντας άθελα του μία σχέση εξάρτησης εξουσίας-ηγεσίας-ισορροπίας που η Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία θα διατηρούσε σε όλη την διάρκεια της ζωής της, ακόμα και μετά τον θάνατο του.

Σε αυτό τη χρονική στιγμή, το 1954, θα φανεί και η πρώτη σοβαρή αντιπαράθεση με τους πρώην συνεργάτες του, τον Milovan Đilas και τον Alexandar Ranković. Ο Đilas διαφωνούσε με την πορεία που είχε επιλέξει ο Tito καθώς ο ίδιος θεωρούσε, ως κύριος ιδεολόγος και συνεργάτης του Tito, πως έπρεπε να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στο εσωτερικό της ηγεσίας με γνώμονα την φιλελεύθερη αντίληψη της ανοιχτής οικονομίας. Καταδίκασε εν συνεχεία τις πρακτικές της γιουγκοσλαβικής μυστικής αστυνομίας υπό τον Ranković ως «σταλινικού τύπου», αφήνοντας ανοιχτά να εννοηθεί πως ο Tito παρέμενε Σταλινιστής παρά την αποστασιοποίηση του από την ΕΣΣΔ. Η τιμωρία του φίλου του ήταν ο δημόσιος εξευτελισμός στην Κεντρική Επιτροπή τον Ιανουάριο του 1954. (Glenny, 1999 σ 577-578)

Ο Đilas δέχτηκε επίσης σφοδρότατη κριτική και από τους εκσυγχρονιστές φιλελευθερους του κόμματος του αφού οι ίδιοι θεωρούσαν την κριτική του στον Tito πρόωγη και αδύναμη, η οποία κριτική θα κάνει την επανεμφάνιση της με πολύ πιο ενισχυμένη ένταση. Παρόλα αυτά, ο τρόπος εξευτελισμού του Đilas θα αποτελούσε

μια προειδοποίηση για τον τρόπο αντιμετώπισης της «αποστασίας» από την πλευρά του Tito. (Lampe, 2000)

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950, θα έρθουν και τα πρώτα σημάδια ρήξης του Tito με τον Rankonić. Ο Rankonić, όντας ο αρχηγός την μυστικής αστυνομίας, όπως προαναφέραμε, είχε αρχίσει να δυσαρεστείτε με την θέση στην οποία είχε περιέλθει, ένας «απλός απεργοσπάστης» όπως τον αποκαλούσαν ορισμένοι. Ήταν από τους πρώτους που συνειδητοποίησε το πρόβλημα που θα επιτελέσει το Κοσσυφοπέδιο και οι τάσεις αυτονομισμού και ανεξαρτησίας του στο μέλλον της Γιουγκοσλαβίας, γνωρίζοντας ο ίδιος πολύ καλά τις ιστορικά βάνανυσες σχέσεις των Αλβανών και Σέρβων. Στο πλαίσιο αυτό, διενεργήθηκαν εκτεταμένοι έλεγχοι στο Κοσσυφοπέδιο και γενικότερη μείωση της ελευθερίας, οι οποίοι έλεγχοι θα προκαλέσουν προβλήματα στην περίπτωση του Σερβικού εθνικισμού στο Κοσσυφοπέδιο μεταπολεμικά. Ο ίδιος ο Rankonić υποστήριζε προσωπικά μία κεντρική ηγεσία στην Γιουγκοσλαβία με έδρα το Βελιγράδι, όπου η Σερβική εξουσία θα ήταν απόλυτη και οι υπόλοιπες ομοσπονδιακές πρωτεύουσες θα ασκούσαν καθήκοντα αναμεταδότη της κεντρικής εξουσίας. Με άλλα λόγια ένα επίσημο “power transmitter”. (Glenny, 1996)

Αξίζει να αναφερθεί πως ο Rankonić, δεν ήταν σε καμία περίπτωση ο μοναδικός που υποστήριζε κάτι τέτοιο στους διαδρόμους της Γιουγκοσλαβικής εξουσίας. Η ιδέα αυτή είχε πολυάριθμους υποστηρικτές στην συντηρητική πλευρά του LCY, αφήνοντας προειδοποίηση τυχόν μελλοντικής «σύμπλευσης» μεταξύ συντηρητισμού και σερβικού εθνικισμού. Το γεγονός πως το μεγαλύτερο μέρος του στρατού και των δυνάμεων ασφαλείας ήταν Σέρβοι σίγουρα δεν βοήθησε την κατάσταση. Η έλευση της οικονομικής κρίσης του 1961 έφερε το ερώτημα της αποκεντρωμένης ή επικεντρωμένης διοίκησης στο προσκήνιο με απότομο τρόπο. Οι Κροάτες και Σλοβένοι, όντας τα οικονομικά ανθηρότερα κομμάτια της Ομοσπονδίας, ήταν δυσαρεστημένα από την έλλειψη οικονομικής και πολιτικής αποκέντρωσης αφού εκείνα επωμίζονταν το μεγαλύτερο οικονομικό βάρος στην ομοσπονδία. Όλη αυτή η οργή και δυσαρέσκεια των ομοσπονδιών όμως είχε έναν κύριο αποδέκτη. Όχι τον Tito, αλλά τον Rankonić. Ο Rankonić είχε όλη την ισχύ που του έδινε η εξουσία της θέσης του και την χρησιμοποιούσε με κάθε δυνατό τρόπο, όντας παράλληλα και «αναλώσιμος» από την πλευρά του Tito. Όταν μαθεύτηκε πως η μυστική αστυνομία του Rankonić είχε εγκαταστήσει «κοριούς» στην μαζική πλειονότητα των πολιτικών προσώπων της Γιουγκοσλαβίας, απομακρύνθηκε με συνοπτικές διαδικασίες από την

θέση του με πρωτοβουλία του Tito, ο οποίος προχώρησε και στην κατάργηση και εκ νέου δημιουργία της μυστικής αστυνομίας.⁶ (Ramet, 1992) Ο τρόπος με τον οποίο παύθηκε από τα καθήκοντα του ο Rankονίτς, έδωσε το έναυσμα για την τελική απόφαση που είχε παρθεί καθώς και το κύριο και τελικό χαρακτηριστικό πάνω στο οποίο θα στηθεί από εδώ και στο εξής η Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία του Tito. Ο συντηρητισμός του κόμματος και η συγκέντρωση εξουσίας στο Βελιγράδι, ή οπουδήποτε αλλού, δεν ήταν κάτι που τελούσε πλέον υπό συζήτηση εφόσον η Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία επιθυμούσε να αποφύγει παρόμοιες εντάσεις από τα εθνικά μέλη της. Αντ' αυτού αποφασίστηκε η γοργή οικονομική μεταρρύθμιση που θα έδινε στις ομοσπονδίες την απαραίτητη ελευθερία ελιγμών ως προς αποφυγή εθνικών διενέξεων τύπου Κοσσυφοπεδίου μεταξύ Αλβανών και Σέρβων. (Allcock, 2000)

Στις αρχές Ιουνίου του 1968 θα προκληθούν αναταραχές στο Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου. Αν και αρχικά, η όλη αναστάτωση προκλήθηκε για φαινομενικά ασήμαντους λόγους, γρήγορα η κατάσταση μετατράπηκε μέσα σε λίγες ώρες σε μία εκτεταμένη διαδήλωση εναντίον του καθεστώτος του Tito με πρωταγωνιστές τους φοιτητές. Το κίνημα γνώρισε απήχηση σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, αυξάνοντας σε ασφυκτικό βαθμό την πίεση στον Tito, ο οποίος ήταν και ο μόνος που αντιλαμβανόταν την επείγουσα εξεύρεση λύσης. Τα συνθήματα των φοιτητών και των πάσης φύσεως διαδηλωτών επικεντρώνονταν στην αδιαλλαξία της κεντρικής ηγεσίας του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος (LCY). Όπως προαναφέραμε, η Τιτοϊκή ηγεσία είχε αναλάβει, το 1965, την πρωτοβουλία μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο ενός νέου οικονομικού προγράμματος ελάφρυνσης των ζημιών που προκάλεσε η οικονομική κρίση του 1961. Οι αλλαγές αυτές προϋπέθεταν την μεταφορά εξουσιών από το Βελιγράδι στα κέντρα εξουσίας των ομοσπονδιών, προκαλώντας όμως παράλληλα και έναν γραφειοκρατικό «λαβύρινθο» αφού δεν ήταν κατανοητό ποιοι ήταν οι αρμόδιοι των εκάστοτε αποφάσεων. Το φυσικό αποτέλεσμα αυτού ήταν η αισχροκέρδεια στην οποία επιδόθηκαν εντατικώς οι επιχειρηματικοί κύκλοι με έδρα το Βελιγράδι, ιδίως ο τραπεζικός, και η πλήρη ανικανότητα λήψης αποφάσεων είτε από τοπικές αλλά και εθνικές ηγεσίες. Η οικονομία παρέμεινε στάσιμη, με τις οικονομικές και κοινωνικές αντιθέσεις να είναι πλέον απροκάλυπτες μεταξύ των κοινωνικών-εθνικών τάξεων. Ο Tito, έχοντας εντοπίσει έγκαιρα το καίριο ζήτημα και τους λόγους

⁶ Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1962–1991 S Ramet pp.90–91

της διαμαρτυρίας, έκανε ένα παράτολμο εγχείρημα. Παρουσίασε τον εαυτό του ως τον ηγέτη που θα τους επιφέρει την αλλαγή που αποσκοπούσαν. (Glenny, 1999) Όπως ανέφερε ο Denisson Rusinow, “ο Tito αποδυνάμωσε την επαναστατική νεολαία επιδοκιμάζοντας τα αιτήματα τους. Υιοθέτησε την ρητορική τους κάνοντας εμφανή την αποστροφή του στους οπορτουνιστές του Κόμματος, οι οποίοι παραβαίνουν τους κανόνες της σοσιαλιστικής αρμονίας» (Rusinow, 1991). Αυτοανακηρύχθηκε ως ο άνθρωπος που θα επιλύσει το πρόβλημα τους. Φυσικά κάτι τέτοιο δεν συνέβη αλλά για τον Tito ήταν μία προσωπική επιτυχία προσωποπαγούς ηγεσίας.

Τα πρώτα σοβαρά και αξιομνημόνευτα «ραγίσματα» εμφανίστηκαν την προηγούμενη μόλις χρονιά, το 1967. Την χρονιά εκείνη, ένα γεγονός που θα κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου είναι η έναρξη γλωσσικών αντιπαραθέσεων μεταξύ Κροατών και Σέρβων . Οι Κροάτες διανοούμενοι υπογράψαν μία εγκύκλιο που θέτει ως ζήτημα την χρήση της Σερβοκροατικής γλώσσας, χαρακτηρίζοντας πως η κροατική διάλεκτος έχει περάσει σε σχετική, αν όχι ολική, αφάνεια. Αυτό δημιούργησε ρήξη και στους επιστημονικούς κύκλους των δύο χωρών, με τους Σέρβους διανοούμενους να συμφωνούν με ορισμένα κομμάτια της διακήρυξης και να διαφωνούν εντόνως με άλλα, απαιτώντας παράλληλα και παραχωρήσεις υπέρ των Σέρβων που κατοικούσαν στην Κροατία. (Glenny, 1999, p. 585)

Η διακύρυνση αυτή και η αντίστοιχη σχετική υπαναχώρηση που έκανε το Βελιγράδι, άνοιξαν έναν «ασκο του αιόλου» θα λέγαμε καθώς σε σύντομο χρονικό διάστημα, παράλληλα αιτήματα έγιναν και από τους Αλβανούς Κοσσοβάρους. Μέχρι τότε, τα αλβανικά ήταν γλώσσα σχεδόν απαγορευμένη, με την χρήση της να περιορίζεται είτε εντός οικίας, είτε σε περιβάλλον κλειστού κοινωνικού κύκλου. Η χρήση τους σε επίσημο βαθμό, πόσο μάλλον σε επιστημονικά-εκπαιδευτικά έντυπα ήταν εξαιρετικά περιορισμένη, αν όχι ανήκουστη. Αν και οι αναταραχές αντιμετωπίστηκαν από το Βελιγράδι, δόθηκαν προνόμια για να κατευναστεί το πλήθος. Μερικά από αυτά ήταν η χρήση της Αλβανικής γλώσσας ως ημι-επίσημη πλέον καθώς και η ενίσχυση της αλβανικής εκπροσώπησης στα γιουγκοσλαβικά ομοσπονδιακά σώματα εξουσίας. Η διαμάχη αυτή στην Πρίστινα αποτελεί για πολλοστή φορά, έναν οινόν γι αυτό που θα συμβεί στο μέλλον. Με το πέρασμα των ετών, η Γιουγκοσλαβική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία δείχνει, όλο και εντονότερα, τα σημάδια κατάρρευσης της.

Οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι με την σειρά τους, οι οποίοι θεωρούνταν ως μία υποδεέστερη τάξη παρά την αναγνώριση τους ως επίσημο έθνος εντός της Ομοσπονδίας (εξού και ο χαρακτηρισμός «Μουσουλμάνοι» με κεφαλαίο Μ αντι για μικρό) . Επικρατούσε επίσης μία αντίληψη πως οι Μουσουλμάνοι, αργά ή γρήγορα θα αποστασιοποιούνταν από την θρησκεία τους και θα υπαγόντουσαν στο χριστιανικό θρήσκευμα. Όχι μόνο αυτό δεν έγινε, αλλά ακριβώς επειδή αυτό δεν πραγματοποιήθηκε, προκάλεσε τάση «ρεβανσισμού» απέναντι στους Βόσνιους από πλευράς Σερβίας-Κροατίας το 1991. Από τη όλη κατάσταση, προφανώς και δεν έλειψαν και παρόμοια κύματα στην Σλοβενία.

Η χώρα είχε υποστεί μία έξαρση της αστικοποίησης λόγω καλύτερων συνθηκών ζωής στις πόλεις απ ότι στην ύπαιθρο και ιδιαίτερα στην Σερβική επικράτεια καθώς και γενικότερη άνθηση των τεχνών. Όπως είχαμε προαναφέρει στην αρχή της εργασίας, η Γιουγκοσλαβία είχε μετατραπεί σε ένα κέντρο πολιτισμού της Ευρώπης, όπου αναμειγνύονταν όλοι οι τύποι του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Οποιαδήποτε οικονομική ανησυχία, είτε σε ευρωπαϊκό έδαφος ή σε Γιουγκοσλαβικό, θα προκαλούσε ιδιαίτερα προβλήματα μεταξύ των Ομοσπονδιών αλλά και στέρηση των εμβασμάτων που λάμβαναν οι οικογένεις της Ομοσπονδίας από τους εργάτες της στο εξωτερικό. Ο Tito χρησιμοποίησε εν συνεχεία την άνοδο του Κροατικού εθνικισμού σε μία προσπάθεια του να εναντιωθεί στην ολοένα και αυξανόμενη σερβική επιθετικότητα, με αρκετά θετικά αποτελέσματα στην αρχή αλλά αν μη τι άλλο εξαιρετικά μικρής διάρκειας. Όπως αναφέρει ο Glenn (1999), «οι Σέρβοι κάτοικοι της Κροατίας θεωρούσαν την ενισχυμένη εκπροσώπηση των σερβικών στρατευμάτων στον Κροατικό στρατό ως μία προστασία απέναντι στην επάνοδο των Ουστάζι. Αντίθετα, για τους Κροάτες αποτελούσε το μεγαλύτερο στοιχείο ταύτισης του Πανσερβισμού με την Γιουγκοσλαβική οντότητα.» (σ. 591) Οφείλουμε να αναφέρουμε πως σε αυτό το επίπεδο έκανε και την εμφανισή του η έννοια του «Γιουγκοσλαβισμού» ως ιδεολογία. Είναι προφανές από το όνομα και μόνο πως η συγκεκριμένη θεωρία προήγαγε μία ηθική αλλά και εθνική ανωτερότητα της γιουγκοσλαβικής οντότητας και ταυτότητας απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη εθνική ταυτότητα που επικρατούσε στις υποτελείς ομοσπονδίες. (Silber L., & Little A., 1997).

Η κροατική «εξέγερση» δεν σταμάτησε εκεί. Καθόλη την διάρκεια της δεκαετίας του 1970, οι πολιτικές και επιστημονικές οντότητες της χώρας συνέχιζαν να ασκούν πίεση στην κυβέρνηση του Tito για περαιτέρω παραχωρήσεις, γεγονός που έθετε το γιουγκοσλαβικό όνειρο σε αχαρτογράφητα «νερά». Οι τάσεις εθνικισμού των Κροατών και οι ολοένα και μεγαλύτερες μεταρρυθμίσεις που ζητούσαν οι Σέρβοι φιλελευθεροί, είχαν πλέον ξεφύγει από τον έλεγχο του Βελιγραδίου, πράγμα που ώθησε τον Tito στην αναγκαία πάταξη τους. Ορισμένοι μελετητές αλλά και αυτόπτες μάρτυρες των συμβάντων, θεώρησαν πως η τακτική αυτή από πλευράς του Tito, ήταν λανθασμένη. Σε μία προσπάθεια του να κατευνάσει τα πνεύματα και τις αντιδράσεις όλων των πλευρών, ο Tito κατάφερε να εξοργίσει και τις δυο πλευρές άμεσα αλλά και τις υπόλοιπες ομοσπονδίες έμμεσα, αφού η σφοδρότητα της αντίδρασης του, (που ήταν να προκαλέσει την παραίτηση όλων των εμπλεκομένων), προκάλεσε έντονη ανησυχία για πλήρη μετάλλαξη της Ομοσπονδίας σε μία άνευ προηγουμένου «Τιτοϊκή Δικτατορία». Σε γενικές γραμμές, αποτελεί πλέον τον κανόνα στον 21^ο αιώνα πως η πάταξη των εθνικιστικών και αυτονομιστικών τάσεων με τη βία, όχι μόνο έχει βραχύβιο αποτέλεσμα, αλλά τείνει και να προκαλεί ριζική επιδείνωση την σφοδρότητα τους όταν αυτά επανεμφανιστούν.

Η εγκαθίδρυση του Γιουγκοσλαβικού Συντάγματος του 1974 αποτέλεσε το «κύκνειον άσμα» του Tito στην προσπάθεια αποφυγής της διάλυσης της χώρας από παρόμοιου τύπου διενέξεις. Το σύνταγμα ήταν ένα από τα πιο μακροσκελή συντάγματα στην μοντέρνα ιστορία με 406 άρθρα και παράλογα περίπλοκο. Έδινε ακόμα περισσότερη αυτονομία στις ομοσπονδίες για να διαχειρίζονται τα προσωπικά τους ζητήματα καθώς και γενική αναθεώρηση της Ομοσπονδιακής Συνέλευσης, με την συμμετοχή πολυάριθμων πολιτικών σωμάτων έως ότου γίνει η τελική επιλογή των αντιπροσώπων της Συνέλευσης και της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης. Ακόμη, τα μέλη της Προεδρίας μειώθηκαν από 23 σε 9, όσο και ο αριθμός των ατομικών ομοσπονδιών. (Pavicic, 1974) ⁷ Η σημαντικότερη όμως αλλαγή για πολλούς, που θα παίξει και έναν ιδιαίτερο ρόλο στο μέλλον, είναι η ραγδαία αύξηση της αυτονομίας των περιοχών της Vojvodina και του Κοσσυφοπεδίου, έως τότε κομμάτια της βόρειας και νότιας Σερβίας αντίστοιχα. Οι αλλαγές αυτές προκάλεσαν ποικίλες αντιδράσεις στα εμπλεκόμενα

⁷ Pavičić, Marko (1974). The Constitution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia (PDF). Ljubljana: Dopolisna delavska univerza Ljubljana.

μέρη που κυμαίνονταν από ενθουσιασμό έως ολική αποστροφή.(Curtis, 1992) ⁸ Αν και δεν γνωρίζουμε εάν ο Tito είχε εμπιστοσύνη στην διατήρηση της αρμονικής συμβίωσης που προϋπέθετε το σύνταγμα αυτό, ο τρόπος γραφής και εκτέλεσης του άφηνε ερωτηματικά για το ποια ήταν η πραγματική αιτία υιοθέτησης του. Είναι απολύτως ξεκάθαρο ακόμα και στον πιο αρχάριο ειδικό πως το σύνταγμα προσπαθούσε ανοιχτά να προκαλέσει εντάσεις μεταξύ των πληθυσμών σε μία προσπάθεια να μετριαστεί η σερβική απειλή, πολιτική και κυρίως στρατιωτική. Η σχεδόν πλήρης αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου ήταν μία απροκάλυπτη κίνηση που αποδεικνύει την τάση αυτή αφού σε καμία περίπτωση η Σερβία δεν θα έβλεπε αυτήν την αλλαγή με καλή διάθεση. Όπως θα μπορούσε να χαρακτηρίσει ένας λογοτέχνης, τα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησης Tito, μοιάζουν σαν να παρακολουθεί κάποιος έναν αργό, σταδιακό και βασανιστικό εκτροχιασμό τραίνου που παρά τις ενέργειες του οδηγού-καθοδηγητή, δεν καταφέρνει να αποφύγει τον εκτροχιασμό και την ολική καταστροφή.

Η Γιουγκοσλαβία μετά τον θάνατο του Tito: 1980-1991

Σε αυτό το σημείο, οφείλουμε να πούμε μερικά πράγματα για τα γεγονότα που συνέβησαν μετά τον θάνατο του Tito, την δεκαετία του 1980. Ο Josip Broz Tito πέθανε στις 4 Μαΐου 1980 βυθίζοντας ανεξαιρέτως όλες τις πλευρές σε μία κρίση πένθους. Όλες οι αντιμαχόμενες πλευρές, όπως και η Δύση, γνώριζαν άριστα πως ο Tito αποτελούσε την ισχυρότερη, αν όχι και μοναδική, εξισορροπητική ζυγαριά του Γιουγκοσλαβικού ονείρου. Παραδόξως, καμία από τις δύο υπερδυνάμεις δεν ήθελε να προκαλέσει κάποια αποσταθεροποίηση στην χώρα λόγω του φόβου έξαρσης εθνοτικών διενέξεων, ειδικά από την σερβική πλευρά, όπως παρατήρησαν και ο Glenn (1999) αλλά και ο Owen (1996).

Όπως προαναφέρθηκε, υπήρχε εξαρχής μία έντονη ανησυχία για την εκτεταμένη αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου και οι τάσεις απόσχισης του από την σερβική επικράτεια της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Οι φόβοι αυτοί δεν άργησαν να επαληθευτούν, αφού σε σύντομο χρονικό διάστημα ξεκίνησαν εξεγέρσεις και διαμαρτυρίες στην Πρίστινα από τους Αλβανούς σχετικά με την θέση του Κοσσυφοπεδίου στην Ομοσπονδία. Να υπενθυμίσουμε πως πριν τον θάνατο του Tito, στις πρώτες αναταραχές μία δεκαετία πριν, οι Αλβανοί είχαν κερδίσει το δικαίωμα της

⁸ Curtis, G. E. & Library Of Congress. Federal Research Division. (1992) Yugoslavia: A Country Study. [Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress: For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O] [Pdf] Retrieved from the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/91040323/>.

χρήσης της γλώσσας τους ως σχετικά ανεξάρτητη από την Σερβοκροατική. Η υπαναχώρηση αυτή της κεντρικής ηγεσίας του Tito, καλλιεργήσει μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα ένα αρκετά έντονο ήδη αποσχιστικό-αυτονομιστικό λαϊκό έρεισμα στον τοπικό αλβανικό πληθυσμό. Ήταν σχεδόν βέβαιο πως περαιτέρω αυτονομία θα ισούταν με απόσχιση του κράτους από την Σερβία, εάν όχι από όλη την Γιουγκοσλαβία. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η οικονομική δυσχέρεια που επικρατούσε σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, βοήθησαν πάρα πολύ στην συνέχιση των εντάσεων με αμείωτο βαθμό. Η χρονιά του 1986 θα αλλάξει πολλά στον πολιτικό χάρτη της χώρας. Όπως αναφέρουν οι (Silber L., 1997, p. 30):

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1986, μία εφημερίδα του Βελιγραδίου εξέδωσε ένα ανώνυμο έγγραφο από την Σερβική Ακαδημία Επιστημών (SANU). Το έγγραφο, ή «Μνημόνιο» όπως έγινε γνωστό, ήταν ένα μανιφέστο που είχε ως στόχο της έκρηξη του Σερβικού εθνικισμού. Το κεντρικό στοιχείο του ήταν η κατηγορία ότι οι Σέρβοι του Κοσσυφοπεδίου βρισκόντουσαν υπό τον κίνδυνο αφανισμού από τους Αλβανούς. Έκανε ακόμα λόγο για την αύξηση κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι Σέρβοι της Κροατίας, κρίνοντας αναγκαία την επίλυση του εθνικού τους ζητήματος.

Το έγγραφο αυτό προκάλεσε την αντίδραση της πολιτικής ηγεσίας του Ivan Stambolic, χαρακτηρίζοντας το ως «το επικήδειο της Γιουγκοσλαβίας». Σε αυτήν την χρονική στιγμή θα κάνει και την πρώτη του εμφάνιση στην ανοιχτή πολιτική σκηνή και μία προσωπικότητα που θα σημαδέψει με ανεξίτηλο τρόπο την ιστορία της Γιουγκοσλαβίας αλλά και την μετέπειτα ζωή στην περιοχή. Το όνομα του ήταν Slobodan Milošević, και ήταν προστατευόμενος του Ivan Stambolic. Αν και αρχικά ο ίδιος δεν ασπάστηκε τον εθνικισμό στον βαθμό που κάνανε αρκετοί όμοιοι του όπως ο Ratko Mladic και ο Radovan Karadjic, βρήκε το πολιτικό ρεύμα του ως ένα ιδανικό όπλο για να ενισχύσει την προσωπική του καριέρα και να ανέβει πολιτική «βαθμίδα» σε ελάχιστο χρόνο. Άσκησε ασφυκτική πίεση ως Πρόεδρος του Σερβικού παραρτήματος του Ομοσπονδιακού Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος, σε όποια οντότητα είχε κερδίσει περαιτέρω αυτονομία από το Σύνταγμα του '74. Στόχος του όμως δεν ήταν μόνο η άρση της αυτονομίας τους αλλά και η πλήρης κυριαρχία που θα είχε η Σερβική πλευρά στην Ομοσπονδιακή Προεδρία απέναντι σε όλες τις υπόλοιπες ομοσπονδιακές οντότητες. (Glenny, 1999, pp. 627-628)

Η πράξη αυτή, σύμφωνα με την (Silber L., 1997, p. 66), «θα μετέτρεπε την Γιουγκοσλαβία σε μία «Σερβο-σλαβία», με τους Σέρβους πλέον να είναι οι

αδιαφιλονίκητοι ηγέτες καθώς και ανώτερη οντότητα.» Η αντίδραση ήταν αναμενόμενα σφοδρή απ' όλες ανεξαιρέτως τις ομοσπονδίες, αναζωπυρώνοντας για μία ακόμη φορά τις εντάσεις μεταξύ Κροατών-Σέρβων από την μία και των Σλοβένων-Σέρβων από την άλλη. Όλες οι πλευρές επιδόθηκαν σε έναν διαρκή πόλεμο προπαγάνδας στα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1980. Αν και η αλλαγή πολιτικής ταυτότητας του Milošević στην Σερβία κύλησε σχετικά ομαλά, στην Κροατία δημιουργήθηκαν ορισμένα σοβαρά προβλήματα. Οι διώξεις που ασκούσε ο Franjo Tuđman, ο ηγέτης της Κροατίας, στις ευνυπόληπτες και διόλου ευκαταφρόνητες Σερβικές μειονότητες, δυσαρέστησε μία καίρια μερίδα του πληθυσμού τους που κατείχε μία στρατηγικής σημασίας περιοχή: τους Σέρβους της Krajina.

Η οριστική πτυχή του δράματος θα έμελλε να λάβει χώρα το 1991. Μία εκ νέου γενική διαμαρτυρία εναντίον της κυβέρνησης Milošević για την αποφυγή πολέμου αλλά και για την παραχώρηση εξουσίας σε ανεξάρτητα πολιτικά σώματα θα ξεκινήσει στο Βελιγράδι. Μία αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος στην Κροατία από πλευράς του Γιουγκοσλαβικού Εθνικού Στρατού (JNA) θα μετατρέψει τις ήδη έντονες σχέσεις μεταξύ των χωρών σε μία εκρηκτική διάθεση για γενική σύρραξη. Αν και γίνανε κάποιες απέλπιδες προσπάθειες από τα εμπλεκόμενα μέρη για εξεύρεση λύσης, στο τέλος όλα αποδειχθήκανε μάταια. Η έναρξη του πολέμου θα πραγματοποιούνταν τον Μάιο της ίδιας χρονιάς. (Glenny, 1999, p. 633)

Συνοψίζοντας, μπορούμε να δούμε αρκετά καθαρά πως το ζήτημα της έναρξης των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων δεν ήταν μία απόφαση της στιγμής, ούτε κάτι το οποίο είχε αναγκαστικά μία λύση αποτροπής. Οι σχέσεις των λαών της Πρώην Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας ήταν σχέσεις άλλοτε παρασιτικές και εχθρικές και άλλοτε διακατέχονταν από μία σιωπηλή ανοχή στον απέναντι συγγάτοικο, χωρίς αυτό να σημαίνει και φιλικά συναισθήματα. Οι εθνότητες της περιοχής είχαν δυστυχώς πολλή μεγάλη προϊστορία βιαιοπραγιών και αντιδικιών που ανάγονταν από την περίοδο του Οθωμανικού ζυγού αλλά ακόμα πιο πρόσφατα, από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Κροατική-Γερμανική κυριαρχία προκάλεσε πολύ έντονα τραύματα, ψυχικά και εθνικά, στις πλευρές οι οποίες υπέστησαν την οργή της Wehrmacht και των Ουστάζι. Οι Σέρβοι, που ήταν και οι κύριοι αποδέκτες της κυβερνητικής βίας του Ante Pavelić, δημιούργησαν με την σειρά τους ομάδες οι οποίες δεν ξεχάσανε ποτέ το παρελθόν. Οι Σέρβοι εθνικιστές Chetnik στην προκειμένη περίπτωση, όπως θα δούμε στην συνέχεια, θα είναι ιδιαίτερα βάνανσοι απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη εθνότητα

εκτός της σερβικής. Η άνοδος του Tito στην Γιουγκοσλαβική ηγεσία και η τακτική εξισορρόπησης που επιχείρησε ήταν μία καλή ιδέα, δίχως όμως μία οριστική λύση. Ο Tito βασίστηκε στην προσωποπαγή επιρροή και τις διπλωματικές ικανότητες του για να επιλύσει τα ομοσπονδιακά προβλήματα μεταξύ των οντοτήτων. Με το πέρασμα των δεκαετιών, οι παρεμβάσεις του Tito δημιούργησαν ένα πρωτόγνωρα περίπλοκο σύστημα διακυβέρνησης που παγιώθηκε με το Γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα του 1974. Όπως ήταν πλήρως αναμενόμενο από οποιονδήποτε αμερόληπτο παρατηρητή, το σύστημα αυτό κατέρρευσε κυριολεκτικά εν μία νυχτί μετά τον θάνατο του Tito. Η σταδιακή άνοδος του Slobodan Milošević, από την πλήρη αφάνεια στην ηγεσία της Γιουγκοσλαβίας σε συνδυασμό με την τυχοδιωκτική του φύση, αποτέλεσε την τελευταία πράξη του προλόγου ενός δράματος. Θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας πως οι Γιουγκοσλαβικοί πόλεμοι του πρώτου μισού της δεκαετίας του 90', ήταν στην ουσία τους μία εν πολλοίς σχεδόν Σερβο-Κροατική διένεξη με κύριο πρόβλημα το Σερβικό ζήτημα, την συνέχιση δηλαδή μίας Γιουγκοσλαβίας υπό την Σερβική ηγεσία. Σύμφωνα με τα όσα έχουν γραφτεί και θα παραθέσουμε όσο πιο περιεκτικά μπορούμε στα επόμενα κεφάλαια, σχεδόν όλοι οι εμπλεκόμενοι ηγέτες, από τον Tuđman μέχρι και τον Milošević, ήταν ολότελα ρεαλιστές και σε σχετικά φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, ειδικά σύμφωνα με τις περιγραφές τους από τον David Owen στο έργο του «Βαλκανική Οδύσσεια». Με βάση αυτό, κρίνεται σκόπιμο από εμού να παραθέσουμε ένα παραδειγματικό γεγονός όσον αφορά την ψυχοσύνθεση των κεντρικών προσώπων της τραγωδίας, την οποία έδωσε ο Stipe Suvar, αρχηγός του Κροατικού Κομμουνιστικού Κόμματος στον Misha Glenny, σχετικά με ένα δείπνο μεταξύ των Markovic, Franjo Tuđman και Slobodan Milošević:

Κάτσανε και οι τρεις τους γύρω από το ίδιο τραπέζι, λέγοντας αστεία μεταξύ τους. Ο Milošević λέει στον Markovic: 'Μην ανησυχείς εάν ο Tuđman σε ζορίσει στην Κροατία, θα φροντίσουμε να εκλεγείς ως βουλευτής εκεί'. Είπα στον Milošević 'Slobo, είσαι σίγουρος πως έχεις πλέον τέτοια επιρροή στην Κροατία?'. Εκείνη την στιγμή πετάχτηκε ο Markovic και φώναξε περιπαιχτικά στον Tuđman, 'Franjo, για πόσο ακόμα θα κρατήσεις τον Suvar στην Προεδρία?'. Όλοι ανεξαιρέτως γελάγαμε και λέγαμε αστεία μεταξύ μας για ατελείωτες ώρες. Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί πως μέσα σε ελάχιστο χρόνο ένας από τους πιο βάνανυσους πολέμους στην ιστορία της περιοχής θα ήταν προ των πυλών. Δεν γνωρίζω εάν ο Milošević ή ο Tuđman ήταν κάποιου είδους τέρατα που σχεδιάζανε την σύρραξη από πριν χωρίς οι ίδιοι να το ομολογήσουν. Αλλά ίσως να υπάρχει έναν κανόνα ανάμεσα σε τέτοιους ανθρώπους που τους επιτρέπει να αστειεύονται και να γελάνε αμέσως πριν αλληλομαχαιρώσουν ο ένας τον άλλον. (Glenny, 1999, p. 630)

Κεφάλαιο Δεύτερο

Βοσνιακοί Πόλεμοι 1992-1995

Όπως ήδη αναφέραμε, ο θάνατος του Tito, το 1980, έπαιξε έναν καίριο ρόλο για να ολοκληρωθεί η πρώτη πράξη της σταδιακής διάλυσης του Γιουγκοσλαβικού κράτους. Η σταδιακή άνοδος του Slobodan Milošević, οποίος αποτέλεσε έναν από τους ισχυρότερους, αν όχι τον ισχυρότερο, πολιτικούς στην μεταπολεμική Γιουγκοσλαβία, ξεκίνησε την δεύτερη πράξη του δράματος. Τα αρχικά εθνοτικά/εθνικιστικά προβλήματα που ταλάνιζαν την χώρα καθόλη σχεδόν την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και που ο Tito αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του για να τα θέσει υπό έλεγχο, άρχισαν εμφανώς πλέον να ξεφεύγουν. Ακόμα και πριν την άνοδο του Milošević στην ηγεσία της Γιουγκοσλαβίας, υπήρχαν ολοένα και πιο έντονα προβλήματα μεταξύ των Σερβοβόσνιων και των Σέρβων της Κροατίας, με έδρα την πανίσχυρη περιοχή της Krajina (Κράϊνα), εναντίον των Κροατών και σε μικρότερο βαθμό εναντίον των Μουσουλμάνων. (Χατζηπροδρομίδης, 1999)

Αξίζει να αναφέρουμε συνοπτικά πως ο τομέας της Krajina ήταν ανέκαθεν μία κεντρική περιοχή ενδιαφέροντος καθώς αποτελεί το «σταυροδρόμι» που χώριζε μέχρι τότε την επιρροή της Χριστιανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας με την Καθολική, ήδη από τα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ακόμη, χώριζε και τα κέντρα πολιτικής επιρροής και εξουσίας μεταξύ των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων με αυτήν της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Κροατίας και της Σλοβενίας, οι οποίες σαν χώρες επηρεάστηκαν περισσότερο από την Γερμανία και την Αυστροουγγαρία, πολιτισμικά και οικονομικά, παρά από τους Οθωμανούς και τους Βυζαντινούς προκατόχους τους, όπως συνέβη στην υπόλοιπη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. Αυτό δίνει στους μελετητές των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων μία πολύ σπάνια ευκαιρία να εντοπίσουν εύκολα όλα τα προβλήματα και τα βασικά αίτια των πολέμων στην Krajina και τους Σερβο-Κροάτες της ευρύτερης περιοχής. Το μίσος των Σέρβων της Κροατίας απέναντι στο Ζάγκρεμπ έφτανε σε τέτοια δυσθεώρητα ύψη, που πιστεύανε πως η κυβέρνηση Tudman και το κόμμα του, η «Κροατική Δημοκρατική Ένωση (HDZ), ήταν πραγματικά μία συνέχιση της φασιστικής κυβέρνησης Pavelić και των γενοκτόνων, κατά τους ίδιους, Ουστάζι. Τα λάθη του Tito στην βαθύτερη αντιμετώπιση της Σερβο-Κροατικής αντιπαλότητας και

τα έμφυτα υποτιμητικά Κροατικά αισθήματα απέναντι στους υποδεέστερους Σέρβους της Krajina, σίγουρα δεν βοηθήσανε. (Glenny, 1996, pp. 6-9)

Ακόμη, να τονίσουμε πως η περιοχή αυτή καθώς και η ηγεσία της, αρχικά ο στρατηγός Ratko Mladic και ο πρώτος πολιτικός αρχηγός της Krajina, Milan Babić, και ο Σερβοβόσνιος ηγέτης Radovan Karadžić θα παίξουν καθοριστικότατο ρόλο στην σύρραξη, με οδυνηρά αποτελέσματα για τους πολίτες της αλλά και όλη την Βαλκανική ιστορία.

Ας επιστρέψουμε όμως στην άνοδο του Milošević. Ο Milošević θεωρούνταν ανοιχτά έναν «οπορτουνιστής» πολιτικός του οποίου η ιδεολογία άλλαζε ανάλογα με την περίσταση και το αποτέλεσμα που θα λάμβανε. Ένας κακός ηττημένος με άλλα λόγια, ο οποίος θα έκανε τα αδύνατα δυνατά ώστε να επιβληθεί απέναντι στους εχθρούς του. Σύμφωνα και με τον David Owen (1995) και τον Misha Glenny (1996), ο Milošević ήταν ένας στυγνός πραγματιστής, άνευ ιδεολογίας. Εάν μπορούσε τυχόν να του επιρριφθεί μία ιδεολογία, αυτή θα ήταν ο Βαλκανικός Σταλινισμός, όντας ο ίδιος προϊόν αυτής της ιδεολογίας. Ο ίδιος βέβαια, αντιλαμβανόμενος το κύμα του εθνικισμού που θα κερδίζει έδαφος συνεχώς στην Γιουγκοσλαβία στα τέλη της δεκαετίας 80, μετασχημάτισε τον εαυτό του σε έναν υποστηρικτή του Σερβικού εθνικισμού. Υποπροϊόντα αυτού του εθνικισμού ήταν η επάνοδος των εθνικιστών Chetnik με ηγέτη των Vojislav Šešelj, έναν από τους πιο φανατικούς Σέρβους εθνικιστές της περιόδου, που σχεδόν άμεσα άρχισαν να προκαλούν ιδιαίτερα προβλήματα στην δυνατότητα ελέγχου τους, ακόμα και στον ίδιο τον Milošević. Ένας άλλος σκληρός εθνικιστής που αναδείχτηκε εκείνη την εποχή ήταν και ο Vuk Drašković και το κόμμα του, το «Σερβικό Ανανεωτικό Κύμα (SPO)», ο οποίος θα είναι και σοβαρός πολιτικός αντίπαλος του στις εκλογές του 1991, με την κύρια κατηγορία του να είναι η «αδύναμη αντίδραση του Milošević στο ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου». (Owen, 1995)

Σε αυτό το σημείο έχουμε και την πρώτη εκτεταμένη διαμαρτυρία εναντίον του Milošević, μετά την αναμενόμενη ήττα του Drašković στις εκλογές του 1990-1991. Οι εξαγγελίες του Drašković για νοθεία, γενική καταπίεση και ολικό έλεγχο των μέσων ενημέρωσης από την πλευρά του Milošević, προκάλεσε έντονο ενθουσιασμό στην κοινή γνώμη αλλά και στα περισσότερα αντίπαλα κόμματα που σταδιακά ενώνονταν στην γενική διαμαρτυρία εναντίον της κυβέρνησης. Πρωταρχικό ρόλο στην

διαμαρτυρία είχαν οι φοιτητές, ειδικά από το πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου. Οι λόγοι πλέον είχαν ξεφύγει από τα ιδεολογικά- εθνοτικά ζητήματα και είχαν να κάνουν με μία γενικότερη λαϊκή δυσaréσκεια που κυμαίνονταν από τις αισχρές οικονομικές συνθήκες, υψηλής ανεργίας και χαμηλές ελπίδες κοινωνικής ανέλιξης που επικρατούσαν στο μεγαλύτερο μέρος της Γιουγκοσλαβίας. Τα πρώτα θύματα της σύγκρουσης δεν άργησαν να εμφανιστούν, με τον θάνατο ενός φοιτητή και ενός αστυνομικού. Και οι δύο ήταν Σέρβοι. (Glenny, 1996, pp. 48-50)

Παρά την γενική εντύπωση της επικείμενης πτώσης του Milošević στις αρχές Μαρτίου, εκείνος απέδειξε την ικανότητα επιβίωσης και ελιγμών του που θα έμελλε να τον διακατέχουν για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας. Στρέφοντας την οργή της λαϊκής γνώμης στους υπουργούς της κυβέρνησης του και ακολουθώντας το αντίστοιχο παράδειγμα του Tito στην εξέγερση του 1968, ο ίδιος κατέδειξε τον εαυτό του ως δήθεν θετικό στις αλλαγές που είχαν προτείνει η ηγεσία των διαμαρτυρόμενων. Μία χαρακτηριστική του δήλωση εκείνες τις ημέρες στο κοινοβούλιο έλεγε:

«Οι Σέρβοι και ο Σερβικός λαός είναι αντιμέτωπος με ένα από τα μεγαλύτερα δεινά της ιστορίας του: την διχόνοια και την εμφύλια διαμάχη.....Όσοι αγαπάνε την Σερβία πρέπει να παραμερίσουν τις διαφορές τους και να ενωθούν κάτω από το εθνικό λάβαρο για να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι των φασιστών Ουστάζι, των Αλβανών οπαδών της απόσχισης και όλων γενικότερα των αντι-Σερβικών δυνάμεων.» (Glenny, 1999)

Ο λόγος αυτός εμπεριέχει χαρακτηριστικά την επεξήγηση όλων των γεγονότων που θα επακολουθήσουν. Η διάλυση της όποιας αντιπολίτευσης υπήρχε εντός Σερβίας ήταν άμεση. Επιπλέον, η διαμαρτυρία αυτή ήταν και η επίσημη αρχή της συνεργασίας του Γιουγκοσλαβικού Εθνικού Στρατού (JNA) με την ηγεσία του Milošević. Εάν οι Σέρβοι αξιωματικοί ήθελαν να κρατήσουν τα προνόμια τους, έπρεπε να στηρίξουν τον Milošević. Το ίδιο και αυτός από την πλευρά του. Μία άλλη συμμαχία που έμελλε να παίξει αρνητικό ρόλο στο μέλλον για τον Milošević, ήταν η υλική και διπλωματική στήριξη που ζήτησε από την τότε Σοβιετική ηγεσία. Το λάθος του να στηρίζει τους πραξικοπηματίες στην αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος της 19^{ης} Αυγούστου, ψύχρανε κατά πολύ τις σχέσεις του με την επερχόμενη προεδρία του Boris Yeltsin, κάνοντας την νεοσύστατη Ρωσική Ομοσπονδία να τηρήσει μία εν πολλοίς ουδέτερη

στάση και στην σύρραξη της Βοσνίας αλλά και σε αυτήν του Κοσσυφοπεδίου. (Owen, 1995)

Κροατικός αγώνας για ανεξαρτησία- Αρχή Αντιπαραθέσεων

Την εισαγωγή για την σφοδρότητα των μαχών μεταξύ Κροατών και Σέρβων την έδωσαν τα γεγονότα στο Borovo Selo, μία τοποθεσία κοντά στο Vukovar. Στην περιοχή αυτή συγκρούστηκαν τον Μάιο του 1991, Κροατικές και Σερβικές δυνάμεις αστυνομίας και πολιτοφυλακής αλλά και ντόπιων Σέρβων κατοίκων. Οι Σέρβοι Chetnik ξεκίνησαν τις προκλήσεις κατόπιν ενθάρρυνσης τους από την ηγεσία Milošević, θέλοντας να παρασύρουν την κροατική πλευρά σε αντίποινα, τα οποία και πραγματοποίησαν. Η σύντομη αλλά σφοδρή αντιπαράθεση κόστισε την ζωή σε δεκάδες συμμετέχοντες και από τις δύο πλευρές. Η Κροατική κυβέρνηση επιδόθηκε σε μία ευρεία χρήση προπαγάνδας και συμβολισμών εναντίον των Σέρβων της Κροατίας που προβλεπόμενα προκάλεσε ευρύτατες αντιδράσεις από την δική τους πλευρά αντίστοιχα.

Στην παρούσα χρονική στιγμή, τα γεγονότα συμβαίνουν γοργά στην γειτονική ομοσπονδία της Σλοβενίας. Όπως είχαμε αναφέρει νωρίτερα, και στις δύο αυτές χώρες, Σλοβενία και Κροατία, υπήρχε έντονο πνεύμα απόσχισης, για διαφορετικού λόγους η καθεμία. Για τους Σλοβένους, που πάντα είχαν στενότερες σχέσεις με τους λαούς της Κεντρικής-Βόρειας Ευρώπης, το θέμα ήταν κυρίως οικονομικό. Η ανεπτυγμένη οικονομία τους, όπως και αυτή των Κροατών, παρείχε πολλά κονδύλια στα δημόσια ταμεία της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας που τα χρησιμοποιούσε η εκάστοτε ηγεσία για επενδύσεις στον φτωχότερο Γιουγκοσλαβικό νότο. Η αντιπάθεια τους προς τον Milošević, καθώς και η μοναδική ευκαιρία για απαγκίστρωση από την Ομοσπονδία και ένταξη στην νέα οικονομική τάξη της Ευρώπης, παρείχε πολλά κίνητρα για τους ίδιους. Οι Κροάτες από την άλλη, είχαν και το επιπλέον εθνικό ζήτημα και τις ιστορικές διαφορές τους με τους Σέρβους. Βλέπουμε εύκολα πως δεν ήταν απαραίτητων κάτι προσχεδιασμένο αλλά περισσότερο μία ευκαιριακή κίνηση και από τις δύο ομοσπονδιακές οντότητες του Βορρά. Λίγους μήνες νωρίτερα, η Σλοβενία είχε αποφασίσει να θέσει σε δημοψήφισμα το ερώτημα της ανεξαρτησίας της, το οποίο θα λάμβανε στις 26 Ιουνίου. Η Κροατική κυβέρνηση, θέλησε να εκμεταλλευτεί αυτήν την περίσταση για να αυτομολήσει και εκείνη με την σειρά της από την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. (Glenny, 1996)

Εδώ να αναφέρουμε κάτι που θεωρείται μια ευρέως αποδεκτή κοινή αλήθεια από τον ακαδημαϊκό κόσμο. Όλα δείχνουν πως ο Milošević είχε αποδεχτεί από σχετικά νωρίς την «φυγή» της Σλοβενίας από την Ομοσπονδία για λόγους «αναγκαίου κακού». Γνώριζε ότι οι δεσμοί της χώρας ήταν πολύ περισσότερο στενοί με την Γερμανία απ’ ότι με το Βελιγράδι και ήταν έτοιμος να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Σλοβενίας, καθώς και τις εμπορικές σχέσεις που θα είχαν μετέπειτα. Το σχέδιο αυτό όμως δεν περιλάμβανε την ανεξαρτησία της Κροατίας, Η Κροατία θεωρούνταν αναπόσπαστο κομμάτι της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας και ήταν κάτι μη διαπραγματεύσιμο, γεγονός που το γνώριζαν πολύ καλά οι Κροάτες. Όταν λοιπόν η Σλοβενία ήταν έτοιμη να ανακοινώσει την ανεξαρτητοποίηση της, ο Κροάτης Πρόεδρος Tuđman, βρήκε την ευκαιρία που περίμενε. Με το πάθος και τον ζήλο της ανεξαρτησίας που επικρατούσε εκείνη την στιγμή στην Κροατία, και ιδιαίτερα στο Ζάγκρεμπ, ανακοίνωσε λίγες μέρες πριν το Σλοβενικό δημοψήφισμα, την απόσχιση της Κροατίας, προκαλώντας σχεδόν άμεση στρατιωτική επέμβαση από τον Γιουγκοσλαβικό Στρατό. Είναι γεγονός πως η Κροατική Προεδρία υποτίμησε κατά πολύ την ταχύτητα και την σφοδρότητα της αντίδρασης της Σερβικής ηγεσίας στο Βελιγράδι, πιάνοντας αρχικά πλήρως απροετοίμαστους τους Κροάτες. Οι εχθροπραξίες ξεκίνησαν σχεδόν άμεσα εναντίον των δύο πρώην μελών της Ομοσπονδίας, με την μαζική πλειονότητα επικέντρωσης πυρών να είναι η Κροατία αφού όπως είπαμε είχε γίνει ήδη ανεπίσημη αποδοχή της Σλοβενικής περίπτωσης και η ταχύτατη υπογραφή της ανεξαρτησίας της και οριστικής απόσχισης της στην “Συνθήκη του Brionni (Brijuni)”. Είχε ξεκινήσει επισήμως το σενάριο που φοβούνταν αρκετοί στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια, η επίσημη τελική σύρραξη μεταξύ της Κροατίας και της Σερβίας.

Να τονίσουμε πως καθόλη σχεδόν την διάρκεια της Σερβο-Κροατικής διένεξης, υπήρχε κραυγαλέα συνεργασία μεταξύ σερβικών πολιτοφυλακών, ιδίως εθνικιστικών (μονάδες του Arkan και του Vojislav Šešelj), με τις επίσημες μονάδες του Γιουγκοσλαβικού Εθνικού Στρατού. Αν και οι περισσότεροι αξιωματικοί και μέλη του ήταν Σέρβοι, ένα διόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό ήταν από άλλες εθνότητες της Ομοσπονδίας που δημιούργησε προβλήματα σε ουκ ολίγες επιχειρήσεις. Πολλοί νεαροί Σέρβοι και μέλη άλλων εθνοτήτων που δεν είχαν βιώσει τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την καταστροφή που προκάλεσε, δεν ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με τον στόχο που είχε θέσει το Βελιγράδι. Το αίσθημα αυτό ήταν διάχυτο συγκεκριμένα στην κεντρική Σερβία. Οι σχέσεις μεταξύ των μάχιμων μονάδων της Σερβικής πολεμικής

μηχανής, δεν ήταν επίσης ομοιόμορφα στον ιδεολογικό τους πυρήνα. Ο Glenny (1996) ,μετά από συζητήσεις του με στρατιώτες του JNA, κατέδειξε πως υπάρχουν ιδιαίτερες εντάσεις μεταξύ των πολυάριθμων σωμάτων του Γιουγκοσλαβικού στρατού, με πολλούς να αποφεύγουν ακόμη και άμεση επαφή αναμεταξύ τους. Παραδείγματα σαν αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αναδείξουν την πολυπλοκότητα των ιδεολογικών εθνοτικών ομάδων που απαρτίζανε την Πρώην Γιουγκοσλαβία. (Glenny, 1996)

Αμέσως σχεδόν μετά την έναρξη του πολέμου, οι ευρωπαϊκές χώρες προσπάθησαν πάση θυσία να επιλύσουν το εθνοτικό πρόβλημα των συμμετεχόντων πλευρών. Εδώ έχουμε την δημιουργία τριών στρατοπέδων. Το πρώτο αποτελείται από τους υποστηρικτές της Κροατίας-Σλοβενίας που αποτελούνταν από την Γερμανία, την Αυστρία αλλά και σε μικρότερο βαθμό την Ιταλία, χώρες που είχαν υποκινήσει και ενθαρρύνει ανοιχτά την απόσχιση των πρώην ομοσπονδιών με δέλεαρ τις οικονομικές απολαβές, την σύναψη αδελφικών σχέσεων και κυρίως την μελλοντική τους υποστήριξη στην ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Εκτός αυτού, οι συγκεκριμένες χώρες πάντα είχαν άψογες σχέσεις, ήδη από τις εποχές πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ενώ ασπάζονταν ταυτόχρονα και τον Καθολικισμό.⁹ Το δεύτερο στρατόπεδο αποτελούνταν από τις χώρες της Γαλλίας-Βρετανίας-ΗΠΑ οι οποίες εναντιώνονταν σε οποιαδήποτε υποστήριξη συγκεκριμένης πλευράς. Τέλος, υπήρχε και το τρίτο στρατόπεδο, ολιγομελές-σχεδόν μονομελές θα λέγαμε-, που υποστήριζε ανοιχτά την Σερβία και αποτελούνταν κυρίως από την Ελλάδα, την Ρουμανία και μία σιωπηλή, αμυδρή διπλωματική υποστήριξη από την Ρωσία. (Armakolas Ioannis, 2012, pp. 93-95)

Ήταν εμφανές πλέον, γεγονός που θα αντικατοπτριζόταν σε όλη την διάρκεια του πολέμου , μία σχεδόν μόνιμη διπλωματική αντιπαράθεση μεταξύ των μελών της Ευρωπαϊκής κοινότητας, των Αγγλογαλλικών δυνάμεων και των αντίστοιχων Αμερικανικών όσον αφορά την τελική απόφαση ειρήνης. Ο κάθε εμπλεκόμενος δεν ήθελε απλά να επιτευχθεί μία ειρήνη αλλά να έχει και τα διπλωματικά «σκήπτρα» της απόφασης μαζί με τα εδαφικά και οικονομικά κέρδη τα οποία θα αποκόμιζε το στρατόπεδο του. (Silber L., 1997)

⁹ Η θρησκεία έπαιξε και έναν καθοριστικό ρόλο στην γενικότερη σύρραξη, με τις 3 πλευρές να υποστηρίζουν 3 αντίστοιχες θρησκείες και δόγματα.

Αν και αρχικά, υπήρχε ολότελα λανθασμένα η εντύπωση πως ο Σερβο-Κροατικός Πόλεμος θα επιλυθεί σύντομα ή ότι θα παραμείνει περιορισμένος μεταξύ των δύο οντοτήτων, σύντομα αποδείχτηκε πως η διένεξη μετατρεπόταν σε ένα πεδίο γενικότερης διαμάχης. Ήταν η σειρά των Μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, να αρχίσουν να «εξετάζουν» την πιθανότητα απόσχισης από την Σοσιαλιστική Ομοσπονδία με ηγέτη τον Alija Izetbegović.

Η Περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης

Η Βοσνία αποτελούσε μία ειδική περίπτωση στην Γιουγκοσλαβική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία. Με ένα μεγάλο μέρος Μουσουλμανικού πληθυσμού, η ίδια θεωρούσε τον εαυτό της ως μία ενωτική φιγούρα όλης της ομοσπονδίας αφού εμπεριείχε όλες σχεδόν τις εθνότητες στις πόλεις-κέντρα της. Παρόλα αυτά, δυσκολεύτηκε να βρει μία λύση στο ζήτημα της, μετά την ανεξαρτητοποίηση της Σλοβενίας-Κροατίας. Η «φυγή» των άλλων δύο ομοσπονδιακών οντοτήτων, έφερε στο προσκήνιο την ελάχιστες επιλογές που είχε διαθέσιμες. Ή θα έμενε σε μία Γιουγκοσλαβία υπό Σερβική διοίκηση είτε θα αποσκοπούσε στην ανεξαρτησία. Επιλέχθηκε προφανώς η δεύτερη επιλογή, η οποία προκάλεσε άμεσες αντιδράσεις στις δύο άλλες εθνότητες της Βοσνίας: τους Σέρβο-Βόσνιους και τους Κροατο-Βόσνιους. Ελάχιστοι Βόσνιοι περίμεναν την έναρξη του πολέμου στα μέρη τους τόσο γρήγορα. «Η θανατική ποινή της χώρας είχε υπογραφεί τον Δεκέμβριο του 1991 όταν η Γερμανία προχώρησε στην άνευ όρων αναγνώριση της Κροατίας και την Σλοβενίας, αφαιρώντας στην ουσία την συνταγματική προστασία που απολάμβανε η Βοσνία από τους Σέρβους και τους Κροάτες», αναφέρει ο Glenny, (1996, p. 162) χαρακτηριστικά, γεγονός που αναστάτωσε τον Βόσνιο Πρόεδρο Izetbegović. Οι Γερμανοί είχαν προβεί σε ατομικές ενέργειες που εξόργισαν συμμάχους και διεθνείς οργανισμούς. Η Βοσνία συνεπώς αναγκάστηκε να ανακυρξει δημοψήφισμα για την αποχώρηση από την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. Τα πρώτα ίχνη εχθροπραξιών στο Σεράγεβο ξεκίνησαν την 1^η Μαρτίου από τους Σερβο-Βόσνιους την ημέρα του δημοψηφίσματος. Τον ίδιο μήνα ο Izetbegović απέρριψε την πρώτη απόπειρα υπογραφής ειρηνευτικής συμφωνίας στην Λισσαβόνα (Σχέδιο Carrington-Cutileiro) με αφορμή την χαμηλή έκταση γης που θα κέρδιζε η Βοσνία έναντι της σχεδόν ολοκληρωτικής επικράτησης των Σέρβων και Κροατών απέναντι τους. Η άρνηση αυτή υπογραφής του Izetbegović θεωρήθηκε πλήρως ανούσια αφού μόλις τον επόμενο χρόνο θα υπέγραφε της Ειρηνευτικό Σχέδιο Vance-Owen (VOPP) που θα πρότεινε παρόμοια κατανομή γης. (Glenny, 1996, pp. 163-167)

Εδώ να ξεκαθαριστεί πως αυτός είναι ο Τρίτος Βοσνιακός Πόλεμος που συνέβη από την αρχή των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων . Ο πρώτος αφορούσε τις Σερβο-Κροατικές διαφορές, ο δεύτερος είναι ο Σερβο-Μουσουλμανικός και ο τρίτος θα είναι η πολιορκία του Σεραγέβου. Η μάχες ήταν πλέον εκτεταμένες από τον Απρίλιο του 1992, με τους Σερβοβόσνιους του SDS (Σερβικό Δημοκρατικό Κόμμα) να επιτίθενται με βανανυσότητα σε πόλεις της Βοσνίας και να επικεντρώνονται στην πολιορκία του Σεραγέβου, τον τελικό τους στόχο. Οι Βόσνιοι χρησιμοποιούσαν ως «ορμητήρια» περιοχές που τελούνταν υπό προστασία του ΟΗΕ, παραβιάζοντας τους όρους που είχαν υπογραφεί. Αρκετές από τις επιθέσεις αυτές είχαν ως εναρκτήρια βάση την Srebrenica. Οι Κροάτες με την σειρά τους πραγματοποιούσαν και αυτοί επιθέσεις σε Βοσνιακά εδάφη που είχαν καίρια σημασία για τους ίδιους, με τα εγκλήματα πολέμου να είναι κοινά από όλες τις πλευρές. Η Βοσνία από την αρχή των εχθροπραξιών, έχανε συνεχώς εδάφη από την συνδυαστική επίθεση των Κροατών και Σέρβων, ανίκανη η ίδια να απαντήσει λόγω έλλειψης προετοιμασίας και εφοδίων. Ακόμα και τα εφόδια που λάμβανε παράνομα από τις ανοιχτές οδούς, ήταν ανεπαρκή. Ο Βόσνιος Πρόεδρος αντιλήφθηκε γρήγορα, αλλά και πάλι καθυστερημένα, πως οι Σέρβοι ήταν πλήρως διατεθειμένοι να προβούν στην πλήρη προσάρτηση της Βοσνίας, ανεξαρτήτως κόστους και υποτίμησε βαθύτατα την σφοδρότητα και την επιθετική διάθεση των Σερβοβόσνιων. (Glenny, 1996)

Απόπειρες εξεύρεσης ειρηνευτικής λύσης

Ήδη από την αρχή της σύρραξης, είχαν γίνει πολυάριθμες προσπάθειες εξεύρεσης μίας λύσης που θα τελείωνε την αιματοχυσία, έστω και προσωρινά. Είχε προηγηθεί το σχέδιο “Carrington-Cutileiro” ή αλλιώς «Συμφωνία της Λισσαβόνας» στις αρχές του 1992, όπως είχαμε αναφέρει λίγο νωρίτερα, το οποίο θα χώριζε την Βοσνία-Ερζεγοβίνη σε «καντόνια» ανάλογα με την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού των περιοχών χωρίς όμως αυτά να έχουν μία γεωγραφική συνέχεια. Αν και αρχικά υπογράφηκε από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές, λίγες ώρες μετά την υπογραφή της ο Βόσνιος Πρόεδρος Izetbegović απέσυρε την υπογραφή του και αποχώρησε από την συμφωνία, αρνούμενος την διάσπαση της Βοσνίας και βυθίζοντας στην ουσία την χώρα σε έναν αιματηρό πόλεμο με τους Σέρβους. (Owen, 1995, pp. 87-89)

Στις αρχές Ιανουαρίου 1993, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ανέθεσε στον Cyrus Vance, ο οποίος τότε ήταν ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ στην Γιουγκοσλαβία, και με την συνεργασία του David Owen, απεσταλμένου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην

Γιουγκοσλαβία, την εξεύρεση μίας ειρηνικής λύσης της σύρραξης. Το αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας ήταν η δημιουργία του “Σχεδίου Ειρήνευσης Vance-Owen” (Vance-Owen Peace Plan, VOPP), το οποίο βάδιζε πάνω στις γραμμές και στην αρχική ιδέα που είχε θέσει το Σχέδιο Carrington. Την διάσπαση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης σε 10 περιοχές-καντόνια, 9 από τα οποία θα ελέγχονταν το καθένα από την πλειοψηφική εθνότητα της περιοχής και με τη 10^η, το Σεράγεβο, να γίνεται ένα κέντρο εξουσίας όπου θα έδρευαν και οι τρεις εθνικές οντότητες. (Κροατο-Βόσνιοι/ Βόσνιοι Μουσουλμάνοι/Σερβοβόσνιοι). Στόχος ήταν όχι μόνο η εκχειρία αλλά και η προσωρινή αποφυγή σημαντικών συγκρούσεων στο κοντινό μέλλον. Ακόμη η συμφωνία προέβλεπε την κατοχύρωση ανεξαρτησίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, αυτονομία στις επαρχίες και καθεστώς ελέγχου από διεθνούς φορείς. (Owen, 1995, pp. 116-117) Οι Κροατική πλευρά ήταν ευχαριστημένη αλλά προκλήθηκαν έντονες αντιδράσεις από τους Σερβοβόσνιους, οι οποίοι θα έπρεπε να παραχωρήσουν τα 2/3 των εδαφών που κατέλαβαν στρατιωτικά στην Βοσνιακή πλευρά, συμπεριλαμβανομένου αρκετών στρατηγικών πόλεων. Ακόμη, ο «διάδρομος» στον βορρά που θα ένωνε την νεοσύστατη «Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας» με την υπόλοιπη Σερβία δεν είχε γίνει αποδεκτός, χάνοντας έτσι κάθε στρατηγικό-διπλωματικό κέρδος για τους ίδιους. Αν και η συμφωνία άφηνε περιθώρια διαπραγματεύσεων για τους Σέρβους και τους Σερβοβόσνιους συμμάχους τους, τα σχόλια στα οποία προέβη η Αμερική, χαρακτηρίζοντας την συμφωνία ως «μία υπαναχώρηση προς την κυβέρνηση Milošević», torπίλισε την συμφωνία την τελευταία στιγμή. Φάνηκε στην λαϊκή γνώμη ότι οι Αμερικανοί δεν ενδιαφέρονταν για ειρηνική λύση αλλά για μία άρση του εμπάργκο στην διακίνηση όπλων προς τους Βόσνιους και επέμβαση του NATO. Ο Milošević, εκμεταλλεύτηκε αυτήν την συγκυρία για να ενισχύσει την εθνικιστική του έξαρση και την αντι-αμερικανική ρητορική του αλλά και να κερδίσει τις εκλογές. (Owen, 1995, pp. 128-129) Μετά την νίκη του, ο Milošević έκανε μία στροφή 180° και πίεζε τους Σερβοβόσνιους για αποδοχή της συμφωνίας. Οι οικονομικές κυρώσεις που είχαν επιβάλει οι διεθνείς οργανισμοί είχαν αρχίσει να πληγώνουν οικονομικά την Σερβία και ο Milošević επιθυμούσε μία γρήγορη υπογραφή του Σχεδίου VOPP, με μόνο πρόβλημα τους Σερβοβόσνιους του Radovan Karadžić. Εν τέλει η συμφωνία δεν επετεύχθη, λόγω εσωτερικών διαφωνιών στην σερβική πλευρά και σκληρών λεκτικών ανταλλαγών.

Θα ακολουθήσει μία τελευταία απόπειρα , η οποία θα οδηγήσει στην τελική υπογραφή της Συνθήκης Dayton στις 21 Νοεμβρίου 1995. Απόπειρα αυτή θα συσταθεί από μία ομάδα η οποία ονομάστηκε «Ομάδα Επαφής» ή αλλιώς “Contact Group” και η οποία αποτελούνταν από εκπροσώπους των χωρών του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας, της Ρωσίας και των ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ σε αυτήν την περίπτωση παρείχαν την υποστήριξη τους αφού συνειδητοποιήσανε πως ο πόλεμος δεν θα τελείωνε χωρίς την σύναψη μίας συμφωνίας ή την χερσαία επέμβαση του NATO. Αν και αρχικά υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ των μερών όσον αφορά τον χωρισμό των περιοχών, αποφασίστηκε πως θα ακολουθηθεί παρόμοια οδός με αυτήν που είχε θέσει το Σχέδιο Vance-Owen, χωρίζοντας δηλαδή την Βοσνία-Ερζεγοβίνη σε περιοχές ανάλογα με την εθνική υπόσταση, προβλέποντας παράλληλα και την δημιουργία του «διαδρόμου» που θα ενώνει την Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας με την Σερβική επικράτεια. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη θα χωριστεί σε δύο οντότητες: η μία θα είναι η Κροατο-Μουσουλμανική «Ομοσπονδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης» και η δεύτερη, όπως αναφέραμε θα είναι η «Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας», με την κάθε χώρα να είναι ένα κυρίαρχο κράτος στα εδάφη της. Στον συνταγματικό τομέα, το Σεράγεβο θα είναι η έδρα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ αλλά και το Κοινοβούλιο με εκπροσώπηση και από τις 3 εθνότητες. Η Νατοϊκή δύναμη, IFOR (Implementation Force) θα αναλάβει τα καθήκοντα του ειρηνευτικού σώματος. (Cannon, 1997)

Κεφάλαιο Τρίτο

Συνέπειες Βοσνιακών Πολέμων: Αίτια και Συμπεράσματα

Αξίζει να αναφερθεί πως η συμφωνία Dayton υπογράφηκε αφού είχε ήδη ξεκινήσει επιχειρήσεις βομβαρδισμού το NATO εναντίο των Σερβοβόσνιων (Operation Deliberate Force) αλλά και της Κροατικής επιχείρησης εναντίον των Σέρβων της Krajina το 1995 (Operation Storm). Η σφαγή των Σέρβων της Krajina και η εθνική εκκαθάριση που υπέστησαν αποτελεί μία από τις μελανότερες κηλίδες της Κροατικής ιστορίας. Ο σερβικός στρατός της Krajina κατέρρευσε σχεδόν άμεσα προκαλώντας φυγή 150.000 Σέρβων. Οι Σερβοβόσνιοι από την πλευρά τους, πραγματοποίησαν την δικιά τους εκκαθάριση στην περιοχή που τελούνταν υπό την προστασία των δυνάμεων ΟΗΕ, τη Srebrenica, σκοτώνοντας χιλιάδες Βόσνιους κατοίκους, ως ανταπόδοση για τις προηγούμενες επιθέσεις που είχαν δεχτεί αλλά και ως ένα δείγμα της ολοένα και πιο παράφρονης συμπεριφοράς της Σερβοβοσνιακής ηγεσίας. Οι συνολικοί νεκροί των Βοσνιακών Πολέμων του 1992-1995 ποικίλουν ανάλογα με τις πηγές αλλά ο αποδεκτός αριθμός είναι περίπου 100.000. (Ingrao, 2013)¹⁰

Δεν υπάρχει αμφιβολία πλέον πως τα αίτια του πολέμου ήταν πάντα υπαρκτά στην ιστορία της Γιουγκοσλαβίας. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έφερε στην επιφάνεια μίση και αντιπαλότητες μεταξύ των πολυάριθμων οντοτήτων που υπήρχαν από την εποχή της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας. Η φασιστική ηγεσία και ρητορική του Κροατικού κράτους υπό τον Ante Pavelić και τα εκτεταμένα εγκλήματα πολέμου που διαπράξαν εναντίον των υπολοίπων οντοτήτων αλλά κυρίως των Σέρβων, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έξαρση της βίας την δεκαετία του 1990, μετά την Κροατική διακήρυξη της ανεξαρτησίας από τον Tuđman. Η ηγεσία του Josip Broz Tito κατά την διάρκεια του Ψυχρού πολέμου ήταν μία προσωποπαγής τακτική εξισορρόπησης. Ο ίδιος, όντας Κροάτης, γνώριζε πολύ καλά τα μίση και τον «ρεβανσισμό» των δύο λαών αλλά και την ανάγκη που είχε η Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία από την παρουσία των Σέρβων. Επομένως, θα χαρακτηρίζαμε πως η επιλογή του να προσπαθήσει να εξυγιάνει τις πληγές ήταν μεν κατανοητή αλλά πολύ βραχυπρόθεσμη και χωρίς τελικό σχέδιο επίλυσης. Προβλεπόμενα, η όλη ισορροπία κατέρρευσε μετά τον θάνατο του. Η σταδιακή άνοδος του εθνικισμού σε όλα τα μέρη της Γιουγκοσλαβίας ήταν και αυτή

¹⁰ Ingrao, C., & Emmert, T. (Eds.). (2009). *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press. doi:10.2307/j.ctt6wq2r2

αναμενόμενη, λόγω των οικονομικών και πολιτικών διαφορών που είχαν μείνει εν πολλοίς άλυτα. Η «φυγή» της Σλοβενίας ήταν το εναρκτήριο λάκτισμα και αφορμή για μια δριμύτατη επιδείνωση της κατάστασης, αν και η Σλοβενία υπέστη το μικρότερο βαθμό καταστροφών. Το βασικό ζήτημα της σύρραξης παρέμεινε το Σερβο-Κροατικό.

Η Κροατία υποτίμησε κατά πολύ αρχικά τις ενέργειες της Σερβίας. Ο Κροάτης ηγέτης Franjo Tuđman, φάνηκε να πίστευε πως θα αποφευχθεί η σύρραξη, όπως και το μεγαλύτερο μέρος του Κροατικού πληθυσμού, πράγμα που δεν έγινε. Η εμπλοκή και επιρροή της Γερμανίας στην απόφαση της Κροατίας έπαιξε σίγουρα κάποιον ρόλο. Η Γερμανία ήθελε να εντάξει στην σφαίρα οικονομικής-πολιτικής επιρροής τις δύο πρόσφατα ανεξάρτητες χώρες, αδιαφορώντας για τις συνέπειες που θα επακολουθήσουν. Ο μεγάλος χαμένος αυτής της πράξης κρίνεται η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η οποία με την αποχώρηση της Κροατίας, έχασε την συνταγματική προστασία των εδαφών της και εκτέθηκε στις επιθέσεις της Σερβίας και των Σερβοβόσνιων συμμάχων της. Αν και οι Σέρβοβόσνιοι αποτελούσαν μία μικρή σχετικά μειονότητα στην Βοσνία, ήθελαν να αποκομίσουν τις πλουτοπαραγωγικές περιοχές αλλά και στρατηγικής σημασίας πόλεις, εκμεταλλευόμενοι την ποιοτική ανωτερότητα των στρατευμάτων τους. Το Βελιγράδι από την άλλη, επιθυμούσε μία ενιαία Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία, υπό Σερβική ηγεσία του Slobodan Milošević. Οι Σέρβοι ήταν ανέκαθεν η πιο ισχυρή και πολυάριθμη εθνική ομάδα στην Ομοσπονδία, ιδιαίτερα στον τομέα του στρατού καθώς αποκόμιζαν κέρδη από τις οικονομικά ισχυρές ομοσπονδιακές οντότητες όπως η Σλοβενία και Κροατία. Συνεπώς για εκείνους ήταν λογική η διατήρηση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας.

Οι αποτυχημένες προσπάθειες εξεύρεσης ειρηνικής λύσης οφείλονται σε δύο κυρίως παράγοντες. Πρώτον, οι εμπλεκόμενες ομάδες δεν είχαν καθαρή γνώση των δυνατοτήτων τους. Τα καλύτερα παραδείγματα αυτού ήταν η συμπεριφορά του Βόσνιου ηγέτη Alija Izetbegović, ο οποίος επιθυμούσε παράλογα τη μη διάλυση της Βοσνίας, ασχέτως εάν δεν είχε δυνάμεις να την αποτρέψει αλλά και η απόρριψη του σχεδίου Vance-Owen από τους Σερβοβόσνιους. Η απόρριψη της συμφωνίας Carrington το 1992 και η μετέπειτα αποδοχή των ιδίων σχεδόν προτάσεων του Σχεδίου Vance-Owen, αποτέλεσε ένα απελπιστικό παράδειγμα κακού υπολογισμού, προκαλώντας στην ουσία την άσκοπη αιματοχυσία. Η περίπτωση απόρριψης των Σερβοβόσνιων αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση μεγαλομανίας και υπέρμετρης έξαρσης εθνικισμού αφού ο Σερβοβόσνιος ηγέτης Radovan Karadžić, θεώρησε πως η

πλευρά του έχανε υπερβολικά πολλά ενώ θα μπορούσε να κερδίσει τα μέγιστα. Η συμπεριφορά του έβγαλε στην επιφάνεια τις διαφορές που είχαν με τον πιο ρεαλιστή Slobodan Milošević, που θα παίζει καθοριστικό ρόλο στον βομβαρδισμό του NATO και την απώλεια της Krajina. (Owen, 1995)

Ο δεύτερος λόγος αποτυχίας των διαπραγματεύσεων βρίσκεται στον τομέα της ευρωπαϊκής-αμερικανικής διπλωματίας και την αδυναμία εύρεσης κοινής πολιτικής. Ήδη από την αρχή της σύρραξης όπως προαναφέραμε, η Γερμανία ακολουθούσε ατομική πολιτική με την Γαλλία και την Αγγλία να βρίσκονται αντίθετες. Οι Κροάτες εκμεταλλεύτηκαν τους πολιτικούς και καθολικούς δεσμούς τους με την Γερμανία για να πιέσουν στην αναγνώριση τους, προκαλώντας γενική σύγχυση στρατοπέδων, κάτι στο οποίο ήταν ιδιαίτερα εριστικός ο David Owen ως απεσταλμένος της Ευρωπαϊκής κοινότητας στην Γιουγκοσλαβία. Ο ΟΗΕ από την άλλη το μόνο που μπόρεσε να επιτύχει είναι κυρώσεις εναντίον της Σερβίας, τουλάχιστον αρχικά. Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους ήταν πλήρως ανίκανες να υιοθετήσουν μία σταθερή πολιτική. Από την μία πλευρά, ήθελαν αν είναι το «πρώτο όνομα» στο χαρτί των διαπραγματεύσεων αλλά και δεν είχαν θέληση να αναλάβουν κάποια ευθύνη για την σύρραξη. Καθόλη την διάρκεια του πολέμου, η Αμερική κινούνταν μεταξύ σύναψη ειρήνης και γενική νατοϊκή εισβολή στην Γιουγκοσλαβία. Αφού βοήθησαν, ηθελημένα ή άθελα τους, στην απόρριψη του Σχεδίου Vance-Owen, που ήταν μέχρι εκείνη την στιγμή το μοναδικό ρεαλιστικό σχέδιο ειρήνης, προέβησαν στην σύναψη ενός σχεδόν πανομοιότυπου με ελάχιστες διαφορές (Συνθήκη Dayton). Θα υποθέσει κάποιος πως αντιληφθήκανε το κόστος μίας χερσαίας εισβολής.

Η λήξη του πολέμου και ο απολογισμός έκανε επίσης εμφανές πως θα υπήρχαν προβλήματα και με την Συνθήκη Dayton αλλά και με τις υπόλοιπες υποτελείς Γιουγκοσλαβικές εθνότητες. Η Συνθήκη Dayton είναι ένα ιδιαίτερα περίπλοκο συνταγματικό έγγραφο που αφήνει πολλά κενά ως προς την λήψη αποφάσεων αλλά και σύγχυση εξουσιών στις 3 εθνοτικές οντότητες, κυρίως στο Κοινοβούλιο, στο οποίο πρέπει να υπάρχει απόλυτη ομοφωνία για την λήψη μίας απόφασης αλλά και εξάρτηση από διεθνούς δρώντες για την διατήρηση μίας «ψευδούς ειρήνης». Το άλλο βασικό πρόβλημα που θα παίζει σημαντικό ρόλο μερικά χρόνια αργότερα ,και αγνοήθηκε εν πολλοίς, λέγεται Κοσσυφοπέδιο. Οι Αλβανοί Κοσοβάροι που ήδη διακατέχονταν από αποσχιστικές τάσεις, είδαν την συμφωνία Dayton ως μία αφορμή για να διεκδικήσουν

και αυτοί την ανεξαρτησία τους. Το τελευταίο αιματηρό κεφάλαιο του δράματος που λέγονται Γιουγκοσλαβικοί Πόλεμοι έμενε να ολοκληρωθεί την περίοδο 1998-1999.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Ο Πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου και η επέμβαση του ΝΑΤΟ

Προοίμιο Διαμάχης

Οι διαφορές και οι εντάσεις μεταξύ του Αλβανικού και του Σερβικού πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίου ήταν γνωστές από την περίοδο της Τιτοϊκής Γιουγκοσλαβίας. Ήδη από την δεκαετία του 1960, ο Ρανκονιέ, ο αρχηγός της μυστικής αστυνομίας της Γιουγκοσλαβίας, είχε ξεκινήσει έναν πόλεμο τρόμου απέναντι στα αλβανικά αποσχιστικά στοιχεία με ευρείες συλλήψεις στο Κοσοβαρικό έδαφος. Οι αντιδράσεις των Αλβανών προκάλεσαν με την σειρά τους την έξαρση τοπικού εθνικισμού από την Σερβική πλευρά με ολέθρια αποτελέσματα για το μέλλον της περιοχής. Το Σερβο-Αλβανικό μίσος είναι ίσως το αρχαιότερο όλων στην Γιουγκοσλαβική επικράτεια αφού οι Σέρβοι θεωρούν το Κοσσυφοπέδιο ως την «καρδιά» του σύγχρονου κράτους τους. Η δεκαετία του 1980 θα αποβεί επίσης καθοριστική αφού, όπως αναφέραμε στο Κεφάλαιο 1, ο Tito είχε δώσει με το Σύνταγμα του 1974 μεγαλύτερη αυτονομία στην επικράτεια του Κοσσυφοπεδίου για να αντισταθμίσει την Σερβική επιρροή. Το 1981 ξεκίνησαν επίσης και οι φοιτητικές διαμαρτυρίες στην Πρίστινα που απαιτούσαν μεγαλύτερη ισότητα με τα υπόλοιπα κράτη της ομοσπονδίας. Η κατάσταση ανησύχησε την Σερβία η οποία φοβόταν πως περαιτέρω αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου θα προκαλέσει απόσχιση από την σερβική επικράτεια και «ομοσπονδιοποίηση» του. Η Γιουγκοσλαβία του Milošević ήρε σταδιακά αυτήν την αυτονομία. (Glenny, 1999)

Στα λόγια του Owen (1995), η αλβανική πλευρά δεν έδειχνε καμία προδιάθεση από εκείνο το σημείο και έπειτα να βρει μία ειρηνική λύση, επιλέγοντας αντ' αυτού την πλήρη απόσχιση και την ένωση με την Αλβανία με χρήση βίας, φέρνοντας σε δύσκολη θέση τον Αλβανό Ibrahim Rugova, ηγέτη του Κοσσυφοπεδίου και την κυβέρνηση της «Δημοκρατικής Λίγκας του Κοσσυφοπεδίου» (LDK). Η Ευρώπη βρέθηκε σε δύσκολη θέση καθώς πλέον δεν μπορούσε να αντικρούσει τους σερβικούς φόβους για απόσχιση.

Η Δύση, με την υπογραφή της συνθήκης Dayton, έβαλε στην ουσία τον τελειωτικό παράγοντα για την έξαρση βίας στην περιοχή. Οι Αλβανοί, βλέποντας τα κέρδη και την ανεξαρτησία που είχαν αποκτήσει οι Βόσνιοι και Κροάτες, θέλησαν να ακολουθήσουν και αυτοί το παράδειγμα τους. Οι αρχικές αντιπαραθέσεις στην δεκαετία του 1990 ξεκίνησαν το 1995-1996 με μία εκτεταμένη επιχείρησης

δολιοφθοράς από τους Αλβανούς μαχητές του εθνικιστικού KLA (Kosovo Liberation Army) εναντίον σερβικής αστυνομίας του Κοσσυφοπεδίου. Οι επιθέσεις αυτές συνεχιστήκαν με αμείωτο ρυθμό με την έλευση του 1996 (τρομοκρατική επίθεση στο Decani) , με τους Αλβανούς να έχουν πλέον αντιμετωπίσει την έλλειψη όπλων μέσω του παράνομου εφοδιασμού τους από την Αλβανία. Η σερβική απάντηση ήταν η εκτεταμένη ενίσχυση των σερβικών μονάδων του Κοσσυφοπεδίου με παραστρατιωτικές οργανώσεις και βετεράνους του Βοσνιακού πολέμου. (Glenny, 1999) Σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε πως υπήρχαν δύο διαφορετικές απόψεις εντός Κοσοβαρικού εδάφους για την επίλυση του ζητήματος. Η μία ήταν η ειρηνική λύση του Rugova με δημοκρατικές διαδικασίες και η άλλη ήταν η επίσημη βίαιη λύση που υποστήριζε το KLA και οι οπαδοί του. Η ρίζη εντός της χώρας ήταν πλέον αναπόφευκτη. Κατά τον Glenny (1999) :

Οι συμπλοκές αυτές μεταξύ των δύο οντοτήτων ελάχιστα τράβηξαν την προσοχή των δυτικών δυνάμεων, καθώς οι ίδιοι κατά πρώτον ήταν απασχολημένοι με την βελτίωση συνθηκών στην Βοσνία και κατά δεύτερον, είχαν «κουραστεί» με το θέματα των Βαλκανίων. Η ειρήνη στην Βοσνία εξαρτιόταν ολοκληρωτικά από τον Milošević και οποιαδήποτε αναταραχή στην περιοχή θα ήταν καταστροφική, κατά την άποψη των Δυτικών. Παρόλα αυτά η αιματηρή σύγκρουση μεταξύ Κοσοβάρων και Σέρβων θα έπρεπε να είναι αναμενόμενη. Όλες οι πηγές πληροφοριών υποδείκνυαν κάτι τέτοιο. Και η διεθνής κοινότητα, πιστή στον κανόνα, έκανε τα στραβά μάτια.

Το 1997 πραγματοποιήθηκε μία προσπάθεια επίλυσης της διένεξης από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη αλλά προσέκρουσε στην Γιουγκοσλαβική αντίδραση, η οποία πλέον είχε ξεκάθαρο στόχο τον αφανισμό οπουδήποτε ίχνους κοσοβαρικής απόσχισης από την Γιουγκοσλαβία. Την επόμενη χρονιά, η Αμερική χαρακτήρισε για πρώτη φορά το KLA «τρομοκρατική οργάνωση»¹¹ Τα γεγονότα οδηγούσαν τάχιστα σε μία έντονη αντιπαράθεση, αφορμή για την έναρξη της οποίας θα δώσει η επίθεση στον πυρήνα ισχύος του KLA, την κοιλάδα του Drenica, από δυνάμεις Σέρβων τον Μάρτιο του 1998. Η κίνηση θεωρήθηκε από αρκετούς λανθασμένη καθώς έφερε στο διεθνές προσκήνιο της Κοσοβαρική-Σερβική διαμάχη και ενίσχυσε σημαντικά την λαϊκή αποδοχή του KLA στους πολίτες του Κοσσυφοπεδίου αλλά και του γενικού κοινού. Η επίθεση προκάλεσε επίσης ένταση

¹¹ The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties?". United States Senate, Republican Policy Committee. 1999-03-31. Archived from the original on 2000-08-16.

εντός της Γιουγκοσλαβίας, ειδικά από την μεριά του Μαυροβουνίου που δεν ήθελε κάποια ανάμειξη στο Κοσοβαρικό ζήτημα, θεωρώντας το καθαρά θέμα του Βελιγραδίου. Τα Σκόπια και η Αλβανία ανησύχησαν για την αύξηση της ροής των προσφύγων στις χώρες τους, διαταράσσοντας την σταθερότητα τους. Στην Γιουγκοσλαβία από την άλλη ενισχύθηκαν οι πολιτικές δυνάμεις του Milošević και του εθνικιστή Vojislav Šešelj, αν και πλέον αντιμετώπιζαν μία διαρκώς αυξημένη αντίσταση από την αντιπολίτευση. Στον τομέα των διαπραγματεύσεων με την διεθνή κοινότητα, υπήρχε έντονη κινητικότητα με στόχο από την μία να πείσουν τους εκπροσώπους του KLA να αποβάλουν από την ρητορική τους την ανεξαρτησία και να αποδεχτούν ένα καθεστώς εκτεταμένης αυτονομίας, παρόμοιο με αυτό που είχε προσφέρει το Γιουγκοσλαβικό σύνταγμα του 1974. Παράλληλη πίεση συμφωνίας υπήρχε και στον Milošević. Στις αρχές του 1999, σε μία ύστατη προσπάθεια να δοθεί μία οριστική λύση, έγινε μία συνδιάσκεψη των εμπλεκόμενων μερών στην τοποθεσία Rambouillet της Γαλλίας. Σε αυτήν οι διεθνής κοινότητα κατάφερε να πείσει την αλβανική αντιπροσωπεία να αποδεχθεί την αυτονομία αλλά συνάντησε την αντίδραση της Σερβίας και της Ρωσίας όταν αναφέρθηκε η εγκατάσταση ειρηνευτικών στρατευμάτων του ΟΗΕ στο Κοσσυφοπέδιο με ελευθερία διέλευσης όμως σε όλη την Γιουγκοσλαβική επικράτεια. (Caraccilo, 2011, pp. 43-44) Η συμφωνία κρίθηκε από ορισμένους, μαζί και από τον Henry Kissinger, ως μία απόπειρα να αναγκάσουν τον Milošević σε επίθεση και μετέπειτα ήττα του από τις Νατοϊκές δυνάμεις. Ο Milošević δεν θα υπέγραφε ποτέ μία τέτοια συμφωνία πολιτικής αυτοκτονίας.¹² Εν τέλει, η συμφωνία απορρίφθηκε και οι στρατιωτικές εχθροπραξίες ξεκίνησαν την επόμενη μέρα.

Έναρξη Εχθροπραξιών-Operation Allied Force

Η έναρξη των επιχειρήσεων έγινε στις 24 Μαρτίου του 1999 και ώρα 1900 GMT, μία μέρα μετά την επίσημη απόρριψη των όρων της Συμφωνίας Rambouillet. Επικεφαλής των στρατευμάτων του NATO ήταν ο Στρατηγός Wesley Clark. Το NATO είχε δύο διαθέσιμες στρατηγικές επιλογές. Η πρώτη ήταν ο «περιορισμένου τύπου» βομβαρδισμός και η σταδιακή αποδυνάμωση των Σέρβων και η δεύτερη ήταν η μαζική πλήξη στόχων σε όλη την επικράτεια της Σερβίας, με ιδιαίτερη έμφαση στις σερβικές

¹² Bankroft, I. (2009). *Serbia's anniversary is a timely reminder*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 17, 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>

δυνάμεις του Κοσσυφοπεδίου. Αρχικά επιλέχτηκε η πρώτη επιλογή που γρήγορα κατέδειξε την αναποτελεσματικότητα της και προκάλεσε διαφωνίες εντός του στρατηγείου του NATO καθώς και την τραγική υποτίμηση των Σερβικών δυνάμεων και αντιαεροπορικών συστημάτων. (Department of Defense, 2000)¹³ Η επιθετικότητα των Νατοϊκών δυνάμεων εντάθηκε και σύντομα προξένησε εκτεταμένες απώλειες σε έμψυχο και άψυχο υλικό για τους Σέρβους. (Cordesman, 2001)

Κατά την διάρκεια του βομβαρδισμού, η αεροπορία του NATO προέβη σε ορισμένα τραγικά λάθη. Αρχικά, έχουμε την ιστορική πρώτη κατάρριψη βομβαρδιστικού Stealth τύπου F-117A της Αμερικανικής αεροπορίας από σερβικά αντιαεροπορικά πυρά. Η δεύτερη περίπτωση ήταν ο βομβαρδισμός της Κινεζικής Πρεσβείας στο Βελιγράδι στις 7 Μαΐου από λάθος επιχειρησιακού σχεδιασμού και ο βομβαρδισμός Αλβανών αμάχων στην Κοριτσά που χρησιμοποίησαν οι Σέρβοι ως «ασπίδα προστασίας». Οι 3 κινεζικές απώλειες προκάλεσαν έντονη κριτική από πλευράς Κίνας στον τρόπο δράσης του NATO, με την Γιουγκοσλαβία να εκμεταλλεύεται προπαγανδιστικά και τα δύο γεγονότα. Ήδη από τα μέσα Απριλίου άρχισε να γίνεται αναφορά εντός του NATO και των Δυτικών κυβερνήσεων για μία εκτεταμένη χερσαία εισβολή στο Κοσσυφοπέδιο, γεγονός που δυσaráεστησε σε ένα βαθμό την Αμερικανική ηγεσία αφού η ίδια γνώριζε πως θα παρείχε το μεγαλύτερο όγκο αυτών των στρατευμάτων. Στο άκουσμα τις χερσαίας εισβολής, προκλήθηκε αναμενόμενα έντονη διαφωνία μεταξύ των συμμάχων, ειδικά από την Γαλλο-Γερμανική πλευρά και την Ελληνική κυβέρνηση. (Cordesman, 2001)

Παρά τις διαφωνίες αυτές όμως, ο Βοσνιακός Πόλεμος είχε δείξει τα μαθήματα του. Η απουσία ισχυρών χερσαίων δυνάμεων στο έδαφος κρίνει αδύνατη όποια επιβολή ισχύος ή ειρήνευσης. Από τη στιγμή που οι Κοσοβάροι είχαν σχεδόν κατατροπωθεί από τον Σερβικό στρατό, ο αεροπορικός βομβαρδισμός κρίθηκε ανεπαρκής. Η τελική αποδοχή του σχεδίου της χερσαίας επέμβασης από την Αμερικανική κυβέρνηση αποτέλεσε την επίσημη έναρξη αυτής. Ο Milošević άρχισε να αντιλαμβάνεται πως είναι πλέον μόνος του στην σύρραξη αφού η Ρωσία έδινε μόνο κάποιες αραιές διακηρύξεις υποστήριξης.¹⁴ Η κατάσταση αυτή τον οδήγησε στην υπογραφή της Συνθήκης του Kumanovo και την τελική αποδοχή εγκατάστασης των

¹³ Department of Defense, Report to Congress: Kosovo/Operation Allied Forces After Action Report, Washington, Department of Defense, January 31, 2000, pp. 7-8.

¹⁴ Στο σημείο αυτό να υπενθυμίσουμε την κακή σχέση Milošević με την Ρωσική κυβέρνηση για λόγους που αναλύσαμε στο Κεφάλαιο 2.

ειρηνευτικών στρατευμάτων, αποτελούμενη από την νέα δύναμη «Kosovo Force (KFOR)» στο Κοσσυφοπέδιο στις 10-12 Ιουνίου. Ο Δεύτερος Γιουγκοσλαβικός Πόλεμος είχε τελειώσει με μία δεύτερη κατά σειρά ήττα για την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. Στο σημείο αυτό συνέβη ένα αξιόλογο περιστατικό μεταξύ Ρωσικών και Νατοϊκών στρατευμάτων της “KFOR” υπό την ηγεσία του Mike Jackson.

Με την ανακοίνωση της εγκατάστασης δυνάμεων της “KFOR”, δόθηκε εντολή από την Μόσχα στις 11 Ιουνίου, να μεταβούν ρωσικά ειρηνευτικά στρατεύματα από την Βοσνία, κατά την διάρκεια της νύχτας, και να καταλάβουν το μοναδικό αεροδρόμιο στην Πρίστινα (Αεροδρόμιο Slatina). Αφορμή στάθηκε η μη συμπερίληψη των Ρωσικών δυνάμεων στον διαχωρισμό ειρηνευτικών περιοχών του ΟΗΕ. Το NATO ανησυχούσε ότι οι Ρώσοι θα επιχειρήσουν να χωρίσουν το Κοσσυφοπέδιο σε δύο ξεχωριστές περιοχές/ζώνες επιρροής, μία σερβική και μία αλβανική. Επικράτησε αρχικά σύγχυση στις δυτικές δυνάμεις καθώς οι Ρώσοι είχαν φτάσει πρώτοι στο αεροδρόμιο. Ο Jackson ανέλαβε την πρωτοβουλία να κατευνάσει την ένταση, κάτι που με την σειρά του προκάλεσε αντίδραση στον στρατηγό Clark., Ο Clark είχε πληροφορηθεί ότι οι Ρώσοι ανέμεναν αεροπορικές ενισχύσεις από την Μόσχα και πίεζε τον Jackson για την εκδίωξη των ρωσικών στρατευμάτων από το αεροδρόμιο. Ο Jackson, γνώριζε πως η αποστολή ενισχύσεων ήταν αδύνατη για τους Ρώσους λόγω απουσίας αεροδιαδρόμου και σε μία χαρακτηριστική φράση του, αψήφησε τις διαταγές του ανωτέρου του¹⁵. Η ρήξη των δύο αξιωματικών ήταν σχεδόν ολική, δίνοντας μία πολύ καλή ιδέα για τον διχασμό που επικρατούσε στο NATO κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων. (Jackson, 2020, pp. 216-254) . Εν τέλει, το αδιέξοδο λύθηκε με την εγκατάσταση ρωσικών ειρηνευτικών στρατευμάτων σε μία ουδέτερη περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, με ανεξάρτητη διοίκηση από το NATO.

Συμπεράσματα και Συνέπειες Γιουγκοσλαβικών Συρράξεων

Ο Πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου, αν και αποτέλεσε έναν σύντομο αλλά σφοδρό πόλεμο, δεν έφτασε σε καμία περίπτωση τα θύματα και την μιζέρια που είχαν οι αντίστοιχοι Βοσνιακοί. Παρόλα αυτά, οι απώλειες του γενικού πληθυσμού κυμαίνονταν στις 10.000, με τους περισσότερους από αυτούς (80% περίπου) να είναι Αλβανοί Κοσοβάροι. Οι υλικές απώλειες του NATO ήταν σχεδόν μηδαμινές εάν εξαιρέσει κάποιος μερικές απώλειες υλικού, αν και η περίπτωση κατάρριψης του F-117

¹⁵ Η φράση ήταν η περίφημη: «Δεν θα ρισκάρω 3^ο Παγκόσμιο Πόλεμο για χάρη σου.»

προκάλεσε εξευτελισμό. Οι Σέρβοι από την πλευρά τους υπέστησαν πολύ λιγότερες απώλειες απ' όσες είχαν ανακοινωθεί αρχικά από πλευράς NATO. Το KLA με την σειρά του, σχεδόν αποδεκατίστηκε από τις επιθέσεις των Σέρβων. (Krieger, 2001). Η νατοϊκή επέμβαση δεν στάθηκε ικανή από μόνη της να επιλύσει το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου. Αν και η χώρα απέκτησε πρακτικά την αυτονομία της, όπως όριζε το καταστατικό του ΟΗΕ και εν συνεχεία ανακοίνωσε την επίσημη ανεξαρτητοποίηση της το 2008, δεν αναγνωρίστηκε απ' όλα τα μέλη της διεθνούς κοινότητας. Ένα σημαντικό μέρος των Βαλκανικών χωρών, συμπεριλαμβανομένου της Ελλάδας και της Σερβίας, αρνήθηκε να το αναγνωρίσει. Η Σερβία εξακολουθεί να το θεωρεί αμιγώς σερβική περιοχή η οποία αποκτήθηκε με μία παράνομη, κατά τους ίδιους, εισβολή. Είναι γεγονός πως η Κοσοβαρική διαμάχη αποτέλεσε μία ιδιαίτερα έντονη προπαγάνδα απ' όλες τις απόψεις. Πιο αναλυτικά, η αρχή του βομβαρδισμού από το NATO οδήγησε σε μία ευρεία πόλωση της κοινωνίας της Γιουγκοσλαβίας. Αν και αρχικά διαφαινόταν πως ο Slobodan Milošević έκανε την υποστήριξη του λόγω των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, οι κινήσεις των Δυτικών δυνάμεων βοήθησαν στο να γείρει η λαϊκή γνώμη και υποστήριξη ξανά στη δική του μεριά. Οι κύριοι αντίπαλοι του, ο Milo Djukanovic , ηγέτης του Μαυροβουνίου και μελλοντικός του Πρόεδρος, σε συνδυασμό με την Γιουγκοσλαβική αντιπολίτευση, είχαν αρχίσει να κερδίζουν σταθερά έδαφος εναντίον του Milošević και των συμμάχων του στην ηγεσία. Η αναστάτωση που επικρατούσε στο Κοσσυφοπέδιο δεν φαινόταν, μέχρι τα τέλη του 1998, να απασχολεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, το οποίο ήταν κυρίως εστιασμένο στην οικονομική επιβίωση. Η έναρξη των βομβαρδισμών δικαίωσε την πλευρά του Milošević, η οποία υποστήριζε πως το NATO είναι ένας σύμμαχος των Αλβανών εθνικιστών του Κοσσυφοπεδίου, δίνοντας του την αφορμή να προβεί σε μία ολική λογοκρισία των Μέσων Ενημέρωσης της χώρας. Ακόμη, ο άνευ όρων βομβαρδισμός της Γιουγκοσλαβικής επικράτειας συμπεριλαμβανομένου και των θυλάκων που αντιστέκονταν στον Milošević, όπως το Μαυροβούνιο, καταδίκασαν στην αφάνεια την αντιπολίτευση. Εν αντιθέσει, ο ίδιος ο βομβαρδισμός του NATO ακύρωσε το βασικό λόγο της όλης επιχείρησης, που στα λόγια του NATO ήταν η καταστροφή της ηγεσίας του Milošević και όχι ο γενικότερος πληθυσμός. (Glenny, 1999, pp. 659-660)

Και οι δύο πλευρές, θα μπορούσαμε να πούμε, υποτιμήσανε κατά πολύ τον εχθρό. Η Γιουγκοσλαβία θεώρησε λανθασμένα πως το NATO δεν θα επέμβει αφού δεν

«είχε την δικαιοδοσία να το κάνει». Το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου ήταν καθαρά ζήτημα αποκλειστικά και μόνο της Γιουγκοσλαβίας, μία άποψη που προφανώς και δεν συμεριζόταν το NATO. Ακόμη, ο Milošević πήρε πάλι λανθασμένα το παράδειγμα του Βοσνιακού Πολέμου. Στην περίπτωση εκείνη, είχαν φανεί άμεσα οι επιπτώσεις ενός εκτεταμένου βομβαρδισμού στις θέσεις του στρατού αλλά και των απαραίτητων υποδομών, κάτι που το γνωρίζανε καλά οι Σερβοβόσνιοι. (Glenny, 1999) Η Γιουγκοσλαβία εναπόθεσε πολλές ελπίδες στην διχόνοια των Νατοϊκών στρατευμάτων και τον δισταγμό της χερσαίας επέμβασης. Αν και αρχικά υπήρχε μία τέτοια αίσθηση, ο δισταγμός αυτός κάμφθηκε σχετικά γρήγορα, με το NATO να έχει «πάρει» και εκείνο τα μαθήματα του από την Βοσνιακή περίπτωση και την ανάγκη χερσαίων στρατευμάτων για κατάληψη καίριων εδαφών. (Cordesman, 2001)

Το NATO από την δική του πλευρά προέβη και αυτό σε μοιραία λάθη. Όπως αναφέραμε, η αναμενόμενη εσωτερική πτώση του Milošević λόγω λαϊκής δυσαρέσκειας δεν συνέβη για τους λόγους που αναλύσαμε παραπάνω. Υπήρχε ακόμα μία ευρεία υποτίμηση του αριθμού των Σερβικών Δυνάμεων και των αμυντικών όπλων τους. Μόλις έγινε αντιληπτό αυτό, εντείναν και τις επιχειρήσεις τους, δίνοντας όμως καίριο χρόνο στους Σέρβους. Υπήρχε θα λέγαμε μία γενικότερη «άγνοια ουσιαστικών στόχων» από πλευράς NATO. Το σημαντικότερο πρόβλημα που θα επιρρίψει κάποιος στο NATO και την Δύση γενικότερα, με όλη την εμπειρία που έχουμε αποκομίσει από το 1999 μέχρι και σήμερα, είναι η ολική αδυναμία της Δύσης να επιλύει εθνοτικά προβλήματα και διενέξεις. Τα Βαλκάνια αποτελούν ένα εξαιρετικό παράδειγμα πως η απουσία ή η έλλειψη κατανόησης των βαθύτερων προβλημάτων ενός κράτους οδηγούν σε αφελή λάθη και απόψεις οι οποίες προέρχονται από περιοχές του πλανήτη με γενικότερη σταθερότητα. Η άποψη που επικρατούσε στα τέλη της δεκαετίας 1980-αρχές 1990 πως η Γιουγκοσλαβία θα βρει μόνη της την λύση στο πρόβλημα της αποτελεί μία από τις εξωφρενικές και παράλογες θεωρίες που ειπώθηκαν σχετικά με το ζήτημα. Η λύση ενός δυτικού κράτους σε καμία περίπτωση δεν θα είναι ίδια με την λύση που θα επιλέξει ένα κράτος ή μία συστάδα κρατών με οξύτατο εθνικισμό και προϊστορία εθνοκαθάρσεων, όπως και αποδείχτηκε εις διπλούν στην περίπτωση της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας.

Η δράση της Ευρώπης ήταν ολότελα ανεπαρκής. Όχι μόνο δεν απέτρεψε τις διαμάχες που θα οδηγούσαν στον Βοσνιακό Πόλεμο αλλά αντιθέτως της ενεθάρρυνε, είτε ηθελημένα είτε άθελα της. Στον βωμό του πολιτικού και οικονομικού κέρδους

βέβαια, όλα και όλοι είναι αναλώσιμοι. Κλείνοντας με το ζήτημα των Γιουγκοσλαβικών Πολέμων, οφείλουμε να αναφέρουμε τα εξής. Καμία πλευρά των δύο συρράξεων δεν είναι, ούτε ήταν αθώα. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης μέχρι και σήμερα καταδικάζει σε ποινές τις διάφορες εμπλεκόμενες φιγούρες που προέβησαν σε εθνοκαθάρσεις ή παρομοίου τύπου εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, με πιο πρόσφατη την κατηγορία εναντίον του πρώην Κοσοβάρου Προέδρου, Hashim Thaci.¹⁶¹⁷ Αν και έγινε μία συγκεντρωτική προσπάθεια από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης να βρεθεί μία «ηθική» και μία «ανήθικη» πλευρά, τέτοιος χαρακτηρισμός σε μία διαμάχη τέτοιου τύπου κρίνεται ως ανόητος, αν όχι εγκληματικά ευήθης. Η κάθε πλευρά είχε τα συμφέροντα της και έκανε τα αδύνατα δυνατά, με νόμιμα είτε παράνομα μέσα για να τα επιτύχει. Συνεπώς τέτοιοι χαρακτηρισμοί είναι καλό να αποφεύγονται εκτός ορισμένων πολύ ακραίων εξαιρέσεων. Οι Γιουγκοσλαβικοί Πόλεμοι, άθελα τους, θα επιτελέσουν και την «αυγή» μίας νέας θεωρίας επέμβασης η οποία θα αποβεί ολέθρια στο μέλλον για την Δύση, ειδικά στην Μέση Ανατολή: αυτήν της «πανανθρώπινης και δια της βίας εκδημοκρατικοποίησης», σχεδόν πάντα, όπως είναι προφανές, με την βίαιη επιβολή της σε κρατικές οντότητες και συστήματα που είναι εκ διαμέτρου διαφορετικά με την Δύση. Τα προβλήματα που θα ανακύψουν από αυτήν την πολιτική τα βιώνουμε μέχρι σήμερα και θα τα βιώνουν και οι μελλοντικές γενιές για πολλές δεκαετίες ακόμη.

¹⁶ BBC.com. (2020, Νοέμβριος 5). BBC.com. Ανάκτηση από <https://www.bbc.com/news/world-europe-54822789>

¹⁷ Associated Press in Pristina. (2020, Δεκέμβριος 18). The Guardian. Retrieved Δεκέμβριος 17, 2020, from The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/05/hashim-thaci-kosovos-president-resigns-to-face-war-crimes-charges-in-the-hague>

Κεφάλαιο 5

Επίλογος: Ατενίζοντας το μέλλον των Βαλκανίων

Είναι άμεσα εμφανές σε όλη την Βαλκανική χερσόνησο και ιδιαίτερα στις εμπλεκόμενες χώρες, πως οι ζημιές και τα τραύματα που προκλήθηκαν από την δεκαετία του 1990 και τους πολέμους της, ήταν και είναι ιδιαίτερα καταστροφικά. Θα χρειαστεί χρόνο για να επουλωθεί, εάν επουλωθεί ποτέ, η συναδελφική συμβίωση στα Βαλκάνια. Η πτώση του Milošević το 2000, αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση καθώς αν και έφυγε από την πολιτική σκηνή και μετέβηκε στο εδώλιο των δικαστηρίων της Χάγης, αυτό δεν ήταν αρκετό για να οδηγήσει την νεοσύστατη «Ένωση Σερβίας και Μαυροβουνίου» σε μία πορεία προς το μέλλον. Ο Milošević αντικαταστάθηκε απλά από άλλους, εξίσου διεφθαρμένους πολιτικούς με γενικότερη άνοδο των συνδικάτων του εγκλήματος, στις περισσότερες περιοχές την Πρώην Γιουγκοσλαβίας. Μία λαμπρή εξαίρεση αυτού αποτέλεσε ο Πρωθυπουργός Zoran Đinđić, ο οποίος προσπάθησε να φέρει την χώρα στην τροχιά της ΕΕ και να εγκαθιδρύσει την γενικότερη πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος. Η δημόσια δολοφονία του τον Μάρτιο του 2003 έδειξε σε όλους την δυσκολία αυτού του εγχειρήματος και τον έλεγχο που είχε το οργανωμένο έγκλημα στην Σερβία της δεκαετίας του 2000. Την δεκαετία του 2010 φανήκαν κάποια στοιχεία αλλαγής με σκοπό την επίτευξη εισόδου της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα επόμενα χρόνια θα αποδειχτούν καθοριστικά για την ίδια και για την οικονομική και κοινωνική της ανάκαμψη. Το Μαυροβούνιο θα τραβήξει τον δικό του δρόμο έπειτα από το δημοψήφισμα ανεξαρτησίας του 2006. Αυτό θα αποτελέσει και την τελική πράξη στην επίσημη διάλυση Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. (Νταλής, 2002)

Η Κροατία, αν και η καθαρή νικήτρια στον Πόλεμο της Βοσνίας, δυσκολεύτηκε να ασπαστεί μία συγκεκριμένη πολιτική κατά την πρώτη δεκαετία του 2000, θέλοντας να κρατήσει αποστάσεις απ' όλες τις πλευρές. Έγινε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης μόλις το 2013, παρά την δριμύτατη υποστήριξη της Γερμανίας και άλλων καθολικών κρατών 20 χρόνια νωρίτερα, αποδεικνύοντας πόσο δύσκολο είναι, ακόμα και για μία «δυτικότερου τύπου» βαλκανική χώρα να προβεί σε τέτοια «βίαιη» αναδιάρθρωση.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη με την σειρά της, ουδέποτε έλυσε τα ζητήματα που ταλάνιζαν την Συμφωνία Dayton από την ίδρυση της. Η συμβίωση των δύο οντοτήτων,

της Σερβοβοσνιακής Δημοκρατίας και της Κροατο-Βοσνιακής Ομοσπονδίας, είναι γεμάτη εντάσεις και μία πλήρη εξάρτηση στους διεθνείς θεσμούς και την Ύπατη Αρμοστεία για την αποφυγή διενέξεων. Η Συνθήκη Dayton θεωρούνταν αρχικά μία προσωρινή λύση της σύρραξης η οποία θα αντικαθιστούνταν από μία νεότερη σε κάποιο χρονικό διάστημα στο μέλλον. Κάτι τέτοιο προφανώς και δεν έγινε, αφήνοντας τη μοίρα της χώρας και των κατοίκων της σε ένα χαρτί που, σε ένα παράδειγμα ολότελης ειρωνείας, είχε χαθεί μέχρι το 2017. (Lakic, 2017)¹⁸

Το Κοσσυφοπέδιο μετά την λήξη του πολέμου του, προέβη στα ίδια «ρεβανσιστικά» ρεύματα στα οποία είχαν προβεί και στο παρελθόν αντίστοιχα η Σερβία και η Κροατία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, οι Κοσοβάροι εθνικιστές προέβησαν σε τέτοιες βιαιοπραγίες που προκάλεσαν την αποστροφή των δυτικών δυνάμεων, εντασσόμενοι και αυτοί με την σειρά τους σε αυτό που κάποιος ίσως αποκαλέσει καυστικά μία «Λέσχη Εγκληματιών κατά της Ανθρωπότητας». Τα Βαλκάνια «διαπρέπουν» σχεδόν μηδενός εξαιρουμένου στην συγκεκριμένη βαθμίδα, ένα σίγουρα όχι καλό κατόρθωμα. Οι κακές συνθήκες διαβίωσης του Κοσσυφοπεδίου δεν άλλαξαν ιδιαίτερα ακόμα και μετά την απόσχιση τους και την μετέπειτα ανεξαρτητοποίηση τους. Η ανεργία είναι σε δυσθεώρητα ύψη και το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί τη μόνη πιθανώς προσοδοφόρα αλλά αρκετά σύντομη καριέρα στην περιοχή. Το θέμα με την αναγνώριση του από την Σερβία παραμένει και θα παραμείνει άλυτο όπως όλα δείχνουν. Ένωση με την Αλβανία επίσης δεν επετεύχθη.

Το κράτος της Βόρειας Μακεδονίας, αν και γλίτωσε των ταραχών του Βοσνιακού Πολέμου, δεν κατάφερε να γλυτώσει τα προσφυγικά κύματα που προκάλεσε η Κοσοβαρική σύρραξη. Τα προσφυγικά κύματα, κυρίως αλβανικής καταγωγής, άλλαξαν την εθνολογική σύσταση του κράτους, με τους Αλβανούς πλέον να αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό εξ αυτών και προκαλώντας τριβές με τον τοπικό σλαβικής καταγωγής πληθυσμό. (Glenny, 1999) Η εμπειρία που αποκόμισε η Δύση στα εθνικά ζητήματα των Βαλκανίων, βοήθησαν στο να αποτραπεί μία χειρότερη μοίρα της χώρας. Πλέον αποτελεί από τον Μάρτιο του 2020 το νεότερο μέλος του ΝΑΤΟ, με τις ευρωπαϊκές βλέψεις ένταξης της να εμποδίζονται από την Βουλγαρία και την μη αναγνώριση της Συμφωνίας των Πρεσπών.

¹⁸ <https://balkaninsight.com/2017/11/01/bosnia-arrests-man-with-missing-copy-of-dayton-agreement-11-01-2017/>

Η μόνη χώρα που ενεπλάκη στους Γιουγκοσλαβικούς Πολέμους έμμεσα ή άμεσα και βγήκε σχεδόν αλώβητη, ήταν η Σλοβενία. Η Σλοβενία σαν χώρα είναι η σπάνια περίπτωση των Βαλκανίων αφού η ίδια δεν έχει κάποιο εθνικό πρόβλημα ή διένεξη με άλλη, ακόμη και στην εποχή του Tito. Απολάμβανε μία σχετικά ήρεμη ζωή λόγω της ομοιογένειας του πληθυσμού της και αποτέλεσε σχεδόν άμεσα μετά την ανεξαρτησία της το επόμενο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με σαφή πολιτική ενίσχυση από την Γερμανική πλευρά.

Εν κατακλείδι, το άμεσο συμπέρασμα από τις μετέπειτα πορείες των άλλοτε εμπολέμων πλευρών είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Όλες οι χώρες είναι διατεθειμένες να προτάξουν ένα πνεύμα συνεργασίας και αρμονικής συμβίωσης μπροστά στο όνειρο για εκείνες, που ακούει στο όνομα Ευρώπη. Δεν υπάρχει καμία απολύτως αμφιβολία πως η ποιότητα ζωής των πολιτών τους είναι έτη φωτός καλύτερη από ότι στο παρελθόν, τουλάχιστον στην μαζική πλειονότητα των κρατών. Η ανοιχτή αγορά, το ελεύθερο εμπόριο, οι ανταλλαγές ιδεών και αλληλοσυνεργασίας έχουν βοηθήσει στην μερική επούλωση του παρελθόντος. Παραμένει όμως ένα καίριο ερώτημα: Τι θα συμβεί εάν το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβεί αβέβαιο; Η Ένωση δοκιμάζεται ιδιαίτερος σκληρά την τελευταία δεκαετία, με την προσοχή να εστιάζεται για μία ακόμη φορά στην μόνιμη «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης» τα Βαλκάνια. Όπως ιστορικά έχει αποδειχθεί, το μόνο που χρειάζονται τα Βαλκάνια για να ανοίξουν μία νέα παρτίδα εθνοκαθάρσεων είναι μία αφορμή. Οι επόμενες δεκαετίες της ΈΕ θα δείξουν εάν πραγματικά τα κράτη και οι πολίτες της Πρώην Γιουγκοσλαβίας, αλλά και των Βαλκανίων γενικότερα, αποκόμισαν κάτι από τις καταστροφές που υπέστησαν ιστορικά. Κλείνοντας, θα μπορούσαμε να παραθέσουμε ένα γνωμικό του Κινέζου φιλοσόφου Lao Tzu που ταιριάζει απόλυτα στην Βαλκανική Χερσόνησο και στην προσπάθεια της να αποφευχθεί μία μελλοντική καταστροφική διένεξη. :

“If there is to be peace in the world, There must be peace in the nations.

If there is to be peace in the nations, There must be peace in the cities.

If there is to be peace in the cities, There must be peace between neighbors.

If there is to be peace between neighbors, There must be peace in the home.

If there is to be peace in the home, There must be peace in the heart.”

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

Α' Αρχεία

Αρχεία Βιβλιοθήκης Κογκρέσου

Curtis, G. E. & Library Of Congress. Federal Research Division. (1992) Yugoslavia: A Country Study. [Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress: For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O] [Pdf] Retrieved from the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/91040323/>

The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties?". United States Senate, Republican Policy Committee. 1999-03-31. Archived from the original on 2000-08-16. <https://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>

Β' Νόμοι

Σύνταγμα Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας 1974
Pavicic, M. (1974). Worldstatesmen.org. Ανάκτηση Δεκέμβριος 16, 2020, από <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf>

Γ' Ιστοσελίδες

Armakolas Ioannis, K. A. (2012). International Conference to Launch Position Papers on Kosovo's Relation with EU and Regional Non-recognising Countries. Kosovo Foundation for Open Society and British Council.

Associated Press in Pristina. (2020, Δεκέμβριος 18). The Guardian. Retrieved Δεκέμβριος 17, 2020, from The Guardian:
<https://www.theguardian.com/world/2020/nov/05/hashim-thaci-kosovos-president-resigns-to-face-war-crimes-charges-in-the-hague>

Bankroft, I. (2009). *Serbia's anniversary is a timely reminder*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 17, 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>

BBC.com. (2020, Νοέμβριος 5). BBC.com. Ανάκτηση από
<https://www.bbc.com/news/world-europe-54822789>

Delawney, G. (2017, January 17). BBC. Ανάκτηση Νοέμβριος 29, 2020, από
BBC.com: <https://www.bbc.com/news/world-europe-38666279>

Department of Defense. (2000, Ιανουάριος 31). Report to Congress: Kosovo/Operation Allied Forces After Action Report. Ανάκτηση από
<https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/readings/summary.html>

Edward Newman, G. V. (2020, Δεκέμβριος 17). Watermark.silverchair.com. Retrieved from University of Leeds
https://watermark.silverchair.com/orw042.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgAAApwwggKYBgkqhkiG9w0BBwagggKJMIIChQIBADCCAn4GCSqGSib3DQEHATAeBgIghkgBZQMEAS4wEQQM0F2uoVs8wJJ41SauAgEQgIICTwr_UJHIvsLKohs44KHaL79rQBSBxeVe7-4QIAGhBRy6H_7c

Lakic, M. (2017). BalkanInsight.com. Ανάκτηση Δεκέμβριος 14, 2020, από
<https://balkaninsight.com/2017/11/01/bosnia-arrests-man-with-missing-copy-of-dayton-agreement-11-01-2017/>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Νταλής, Σ. (2002). *Η Γιουγκοσλαβία Στη Μετά-Μιλόσεβιτς Εποχή: Τα Νέα Πολιτικά Και Οικονομικά Δεδομένα* (1η εκδ.). Αθήνα: Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ.

Χατζηπροδομίδης, Λ. (1999). *Η Δολοφονία Της Γιουγκοσλαβίας*. Αθήνα: ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ.

Ξενόγλωσση

Allcock, J. B. (2000). *Explaining Yugoslavia*. London: C.Hurst & Co. Ltd.

- Cannon, P. (1997). *The Third Balkan War and Political Disunity: Creating A Cantonal Constitutional System for Bosnia-Herzegovina*. Jml Trans. L & Pol, Vol 5-2.
- Caraccilo, D. J. (2011). *Beyond Guns and Steel: A War Termination Strategy* (1st Edition ed.). Praeger Security International.
- Cordesman, A. H. (2001). *The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo*. Praeger.
- Djilas, M. (1977). *Wartime: With Tito and the Partisans*. London: Secker & Warburg.
- Glenny, M. (1996). *The Fall of Yugoslavia*. London: Penguin Books.
- Glenny, M. (1999). *The Balkans Nationalism, War and The Great Powers 1804-1999*. London: Penguin Books.
- Jackson, M. (2020, Δεκέμβριος 14). *Soldier*. Retrieved from Internet Archive: <https://archive.org/details/soldierautobiogr00jack/page/216/mode/2up>
- Krieger, H. (2001). *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lampe, J. R. (2000). *Yugoslavia as History: Twice There Was A Country*. Cambridge: Oxford University Press.
- Owen, D. (1995). *Balkan Odyssey*. New York: Harcourt Brace.
- Ramet, S. P. (1992). *Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1962-1991* (2nd Edition ed.). Indiana University Press.
- Silber L., & L. (1997). *The Death of Yugoslavia*. New York: Penguin Books.